

FACULTY OF ARTS
Charles University

上智大学
SOPHIA UNIVERSITY

Working Papers in Language Management

No. 1 (revised)

Jazykové ideológie (všeobecné otázky a glosár)

István Lanstyák

Comenius University, Bratislava

2016

Working Papers in Language Management offer research-in-progress, discussion and other papers on the theory and practice of language management, including topics in language policy and planning and social interaction. The series is specifically aimed at the development of Language Management Theory which originated in the work of J. V. Neustupný and Björn Jernudd.

Working Papers in Language Management are published online by Language Management Research Group, associated with Charles University, Prague, and Sophia Linguistic Institute for International Communication, Sophia University, Tokyo. The opinions used or expressed therein are not necessarily shared by the publishers.

Editors:

Goro Christoph Kimura

Jiří Nekvapil

Marián Sloboda

Website: <http://languagemanagement.ff.cuni.cz/>

© The author

JAZYKOVÉ IDEOLÓGIE
(všeobecné otázky a glosár)¹

1. Jazykové ideológie a ich charakter

Jazykové ideológie sú myšlienky, resp. myšlienkové systémy týkajúce sa jazyka v najširšom zmysle slova a verbálnej komunikácie vôbec, zahŕňajúce medzi inými aj myšlienky o jazyku ako o abstraktnom systéme a o jeho zložkách (napr. jednotlivých slovách, gramatických štruktúrach), o spôsobe fungovania jazyka ako takého všeobecne alebo konkrétnych jazykov v jednotlivých jazykových či rečových spoločnostiach, o verbálnom správaní hovoriacich, o vzťahu niektorého konkrétneho jazyka k iným jazykom, o funkciách jazyka ako takého i jeho jednotlivých variet, ale aj o funkciách, účelnosti, „správnosti“ jednotlivých jazykových foriem, o jazykovej situácii v konkrétnych spoločnostiach a pod. Ponímanie jazykových ideológií v literatúre² sa líši podľa toho, ktoré z myšlienok, resp. myšlienkových systémov týkajúcich sa jazyka jednotliví autori považujú za jazykové ideológie.

1) V najužšom poňatí sú jazykové ideológie *myšlienky a myšlienkové systémy, ktoré slúžia na interpretáciu, odôvodnenie alebo legitimizáciu faktov týkajúcich sa takých aspektov jazyka a jeho používania, pomocou ktorých si dominantné spoločenské vrstvy alebo skupiny udržujú moc nad inými vrstvami alebo skupinami*. Moc tu nemusí byť nevyhnutne politická, môže ísť aj o nenásilnú, prirodzenú autoritu kultúrnej elity alebo hoci aj nejakej malej skupiny alebo jednotlivca v rámci menšieho kolektívu, pokiaľ tá skupina, resp. ten jednotlivec, využíva aj jazykové ideológie na zabezpečenie si svojho dominantného postavenia. V takomto zmysle operuje pojmom „jazyková ideológia“ napr. Juraj Dolník, keď analyzuje spôsob, akým si „elitárski intervenční“ udržujú moc nad jazykovou komunitou (pozri 2010: 140–144, 242–243). V tomto ponímaní sa jazykové ideológie javia ako niečo negatívne.

2) Podľa iného názoru sa medzi ideológie zaraďujú *myšlienky, resp. myšlienkové systémy slúžiace na interpretáciu, odôvodnenie a legitimizáciu faktov týkajúcich sa jazyka v najširšom zmysle slova a verbálnej komunikácie vôbec* (bez ohľadu na to, v akej miere sú motivované mocenskými ambíciami, resp. či je ich vzťah k mocenským štruktúram pre výskumníka jasne uchopiteľný). Môže ísť o fakty týkajúce sa štruktúry alebo fungovania jazyka, ako aj o fakty spojené s jeho využívaním (a zneužívaním) na mimojazykové ciele. V tomto chápaní napr. nemá zmysel hovoriť o „ideologizácii“ maďarského alebo slovenského jazykového spoločenstva, lebo každé jazykové aj rečové spoločenstvo je „ideologizované“, ako aj každý jedinec je „ideologizovaný“ – ovplyvňujú ich rozličné jazykové ideológie (McGroarty 2008: 98). Takto chápem ideológie vo svojich publikáciách (napr. Lanstyák 2009a, 2011) aj ja. Napr. myšlienka, že hovoriaci majú obzvlášť silnú väzbu k svojmu materinskému jazyku, sa stane podľa tejto koncepcie jazykovou ideológiou, ak ju použijeme na odôvodnenie toho, prečo sa usilujeme, aby naše deti mohli chodiť do škôl, v ktorých je vyučovacím jazykom ich

---

¹ Táto práca je súčasťou projektu *Slovenčina v kontexte viacjazyčných spoločností na Slovensku* podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0689-12. Na tomto mieste vyjadrujem svoju vďaku Jozefovi Tancerovi, Gabriele Múcskovej a Szilárdovi Sebőkovi za ich hodnotné pripomienky, Jozefovi Tancerovi a Gabriele Múcskovej aj za jazykové úpravy v texte .

² Pozri napr. Gal 2006a: 163, 2006b: 178; Gal–Woolard 1995: 130; Kroskřity 2000: 5–6 a *passim*; Laihonon 2004: 87, 2009: 25–27; Woolard 1992; Woolard–Schieffelin 1994: 58 a *passim*; u nás Lanstyák 2009a, 2011; Dolník 2010: 237–240.

materinský jazyk.

3) V najširšom poňatí patria k jazykovým ideológiám *akékoľvek presvedčenia týkajúce sa jazyka*, či sa využívajú ako prostriedok získania, udržania a posilnenia nadvlády jednej spoločenskej vrstvy alebo skupiny nad druhou alebo nie (1), či majú interpretačnú, odôvodňovaciu a legitimizačnú funkciu, alebo nie (2). V tomto zmysle akékoľvek metajazykové výroky predstavujú empirický materiál pre výskum jazykových ideológií, ba dokonca bádatelia rátajú aj s ideológiami, ktoré hovoriaci nikdy neartikulujú a ani si ich neuvedomujú – takéto „ideológie“ bádatelia vydedukujú z celkového verbálneho správania hovoriacich (nie z ich metajazykových výrokov). Takýto druh výskumu vlastne spadá do oblasti ľudovej lingvistiky (pozri Niedzielski–Preston 2003, Preston 2003), ktorá vznikla ešte v období, keď sa myšlienky o jazyku neskúmali ako ideológie.³

V druhom a treťom chápaní jazykové ideológie nie sú samy o sebe ničím negatívnym; do negatívneho svetla sa dostávajú iba vtedy, keď sa využívajú niektorou spoločenskou skupinou alebo jednotlivcom na ciele, ktoré iná spoločenská skupina alebo jednotlivec podľa svojho hodnotového rebríčka hodnotí ako negatívne. Keďže sa slovo *ideológia* dosť často používa s pejoratívnym nádychom, je dôležité zdôrazniť, že pri výskumoch v rámci nášho projektu jazykové ideológie nehodnotíme *ab ovo* ako negatívne. V druhom chápaní dokonca nemá vždy zmysel ani posudzovať výpovednú hodnotu jednotlivých jazykových ideológií, keďže ich účinnosť nemusí nutne závisieť od toho, do akej miery vyjadrujú nejakú empiricky podložitelnú jazykovú skutočnosť alebo ide o čiru fikciu či špekuláciu.

Jazykové ideológie sú organickou súčasťou kultúry každého jazykového, resp. rečového spoločenstva a silne ovplyvňujú názory ľudí na konkrétnosti týkajúce sa jazykov, resp. jazykových javov; spolu s tým ovplyvňujú jazykové správanie hovoriacich, ako aj interpretáciu ich správania inými hovoriacimi. K jazykovej charakteristike každého jazykového, resp. rečového spoločenstva nevyhnutne patrí aspoň krátky výpočet dominantných aj opozičných jazykových (a aj iných) ideológií typických pre dané spoločenstvo. Keďže jazykové správanie hovoriacich je „zodpovedné“ za jazykové zmeny, jazykové ideológie majú cez ovplyvňovanie jazykového správania vplyv aj na jazykové zmeny. To znamená, že k pochopeniu toho, prečo došlo k niektorým jazykovým zmenám, je dôležité poznať jazykové (a aj iné) ideológie jednotlivých skupín hovoriacich.

Jazykové (a aj iné) ideológie hrajú rozhodujúcu úlohu v jazykovej stratégii a jazykovej politike kultúrnych, ekonomických, politických atď. inštitúcií (medzi nimi aj štátnych inštitúcií). Sú za nimi rozličné kultúrne, ekonomické, politické a iné záujmy (skupín) hovoriacich. Napríklad parlamentné debaty o jazykových zákonoch nie sú debatami o nejakých relevantných jazykových otázkach, ale stretom odlišných, často protichodných jazykových ideológií. Dalo by sa povedať, že jazykové ideológie spôsobujú, že otázky jazyka a jeho používania sa vnímajú v zhode s kultúrnymi, ekonomickými, politickými atď. záujmami konkrétnych spoločenských skupín.

2. Lingvist(ik)a a jazykové ideológie

Mnoho jazykových ideológií slúži aj ako jeden z prostriedkov získania, udržania a posilnenia moci jednej spoločenskej vrstvy alebo skupiny nad druhou. Jazykové ideológie sú ich zástancami väčšinou propagované nie ako ideológie, a nie ani ako jeden z možných, rovnako

---

³ Ďalšou oblasťou úzko súvisiacou s jazykovými ideológiami je výskum jazykových postojov, ktorý má už tiež dlhšiu tradíciu (pozri Lambert 1972).

dobrych alternativnych náhľadov na veci jazyka, ale ako jediný správny náhľad. Z tohto dôvodu jednou z dôležitých úloh lingvistov a iných odborníkov, ktorí chcú, aby výsledky ich výskumov boli užitočné pre ich jazykové spoločenstvo aj pre ich krajinu,⁴ je upozorňovať na ideologické pozadie rozhodnutí týkajúcich sa jazyka, či už ide iba o nejaký drobný prípad jazykovej korekcie textu alebo o samotný základ jazykovej politiky štátu. Zjavné ideologické pozadie má napríklad zmena názvu prednášky z *Neni nemčina ako nemčina* na *Nie je nemčina ako nemčina*⁵ alebo návrh na zámenu *vid' za pozri* v odbornom texte, ale takisto môže mať ideologické pozadie bezproblémová akceptácia týchto zmien autormi. Jazyková politika Slovenskej republiky je tiež založená na ideologickom základe – medzi inými napríklad na ideológii jazykového majoritizmu, podľa ktorej je samozrejmé, že hovoriaci jedného jazyka sú zvyhodňovaní nad ostatnými len preto, lebo patria k početne aj mocensky najsilnejšiemu spoločenstvu v danom štáte.

Jazykové ideológie ovplyvňujú aj samotnú lingvistiku (porov. napr. Buchholtz 2003: 404–407), ako aj manažment jazykových problémov (Nekvapil–Sherman 2013). Čo členovia nejakého rečového spoločenstva považujú za jazykový problém a čo nie a za aký závažný tenktorý problém považujú, závisí v nemalej miere od toho, z hľadiska akej ideológie dané situácie, resp. jazykové udalosti interpretujú. Tá istá situácia alebo udalosť sa môže javiť v jednom spoločenstve alebo pre jedného človeka ako závažný jazykový problém, pre iné spoločenstvo alebo iného jedinca zostáva nepovšimnutá, v iných prípadoch sa zasa môže daná jazyková situácia alebo udalosť dokonca vnímať ako niečo pozitívne, obohacujúce dané spoločenstvo alebo jedinca.

Ako príklad uvediem, akým spôsobom sa dá pozeráť na menšinové jazyky (príklad pochádza z publikácie Lanstyák 2012).

Mnohí ľudia (najmä tí, ktorí sami patria k jazykovej väčšine) považujú situáciu, keď v jednom štáte žije spolu viac jazykov, za nebezpečnú, a to najmä z nasledujúcich dôvodov: a) ohrozuje to jednotu, stabilitu, dokonca zvrchovanosť a územnú celistvosť štátu⁶ (jazykový homogenizmus); b) ohrozuje to jednotu národa (jazykový nacionalizmus) a jeho hegemonne postavenie (jazykový majoritizmus); c) ohrozuje to väčšinový jazyk (jazykový protektivismus), jeho stabilitu (jazykový stabilizmus). Preto sa politická moc zastávajúca tieto názory snaží o to, aby sa hranice etnického územia väčšinového etnika rozšírili a po čase stali totožnými s politickými hranicami štátu (jazykový etatizmus). Prvým krokom k tomu je vyhlásenie etnicky zmiešaného spoločenstva za národný štát väčšinového etnika a väčšinový národ za štátotvorný národ. Štátny jazyk sa deklaruje ako jazyk, ktorý nielen spája, ale aj zjednocuje, dokonca zrovnoprávňuje všetkých občanov (pozri MK SR 1997: 5, 10, 25).

Fakt, že si príslušník jazykovej väčšiny osvojí prirodzeným spôsobom menšinový jazyk, sa môže interpretovať rôznymi spôsobmi. Niektorí, ktorí pociťujú prítomnosť menšinových jazykov v nejakom štátnom celku ako problém, to môžu považovať za prejav jazykového útlaku, dokonca za „odnárodnenie“ a za „asimiláciu“ (jazykový etnoidentizmus, jazykový lingvoidentizmus). Ak samotný hovoriaci, ktorý patrí k jazykovej väčšine, prijme tieto ideológie, môže sa stať, že začne považovať ovládanie menšinového jazyka za problém a to, že je v niektorých situáciách „nútený“ používať menšinový jazyk, mu môže spôsobovať neustálu frustráciu.

Iní ľudia – aj z radov jazykovej väčšiny, aj z radov jazykovej menšiny – si nemyslia, že by prí-

⁴ Tento postoj je v sociolingvistike bežný (pozri napr. Wolfram 1993).

⁵ Nešlo o formuláciu autora prednášky, ale o citát od jednej jeho respondentky.

⁶ Podľa Ústavy SR (čl. 34, par. 3) používanie národnostných jazykov a výkon ostatných práv „nesmie viesť k ohrozeniu zvrchovanosti a územnej celistvosti Slovenskej republiky a k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva“, čím sa sugeruje, že menšinové práva môžu mať takýto negatívny dopad.

tomnosť menšinových jazykov v nejakom štátnom celku bola sama o sebe problémom. Prítomnosť viacerých jazykov je normálny stav, ktorý treba zobrať na vedomie (jazykový liberalizmus); povinnosťou štátu je zabezpečiť jazykové práva – najmä autochtónnym – menšinám. Problémom nie je prítomnosť menšinových jazykov v krajine, ale nevôľa štátu zabezpečiť hovoriacim týchto jazykov jazykové ľudské práva (jazykový demokratizmus). Ak to takto vníma aj väčšinový hovoriaci, ktorý si prirodzeným spôsobom osvojil menšinový jazyk, tak je pre neho jeho používanie „normálnou“ vecou, nerozmýšľa o ňom, možno si svoje jazykové znalosti – keďže nejde o jazyk, ktorý by mal pre neho prestíž – ani obzvlášť necení.

Na prítomnosť menšinových jazykov sa napokon dá pozeráť ako na pozitívnu hodnotu, ktorá prispieva k jazykovému a kultúrnemu bohatstvu krajiny (jazykový opulizmus); okrem toho menšinové jazyky patria ku konštitučným znakom území, na ktorých žijú ich hovoriaci (jazykový vernakularizmus). Ak to takto vníma aj väčšinový hovoriaci, ktorý si prirodzeným spôsobom osvojil menšinový jazyk, tak môžu byť jeho jazykové znalosti pre neho zdrojom radosti a hrdosť, veď „koľko jazykov vieš, toľkokrát si človekom“ (jazykový pluralizmus). Hovoriaci si tiež môže ceníť možnosť nadviazať úprimné, „neoficiálne“ vzťahy s príslušníkmi iného etnika (jazykový regionalizmus, jazykový internacionalizmus).

Ak prijmeme vyššie uvedenú druhú alebo tretiu interpretáciu pojmu „jazyková ideológia“, musíme sa zmieriť s faktom, že aj my – lingvisti, filológovia, literáti – máme svoje jazykové ideológie, t. j. aj my využívame rozličné tvrdenia o jazyku na to, aby sme nimi vysvetlili alebo odôvodnili či už svoje vlastné aktivity (napr. prečo skúmame práve slovenčinu alebo menšinové jazyky na Slovensku) alebo aktivity iných ľudí a skupín, s ktorými súhlasíme (ktorí sa napr. usilujú o zachovanie menšinových jazykov na Slovensku), resp. aby sme spochybnili aktivity iných ľudí a skupín, s ktorými nesúhlasíme. Svojich jazykových ideológií sa nevieme „zbaviť“, ale nie je to ani potrebné. Naopak, je dobré, ak sme si vedomí ideológií, ktoré nás ovplyvňujú, a vo svojich publikáciách explicitne uvádzame, na akom ideologickom základe sme si vybrali tému svojho výskumu, aké ideológie ovplyvnili výber metód výskumu, na základe akých jazykových ideológií spracúvame, interpretujeme a hodnotíme výsledky našich výskumov.

Treba považovať za normálne, že aj v prospech „dobrých cieľov“ (teda takých, ktoré sami považujeme z hľadiska spoločenskej skupiny, do ktorej patríme, alebo zo svojho osobného hľadiska za prospešné) sa argumentuje prostredníctvom jazykových ideológií. Napríklad, aj keď je bežné, že my, ktorí sa zaoberáme menšinovými jazykmi, podporujeme ich zachovanie, a nie ich asimiláciu, nemali by sme si myslieť, že náš postoj je menej ideologický ako postoj tých, ktorí sa snažia o asimiláciu menšinových jazykov, o jazykovú homogenizáciu štátu. Rozdiel je len v tom, že „my“ zastávame ideológie ako jazykový vernakularizmus, pluralizmus, minoritizmus, multilingvizmus, „oni“ zasa ideológie ako jazykový asimilacionizmus, homogenizmus, majoritizmus, monolingvizmus, etatizmus, etnolingvizmus.

Z hľadiska záujmov určitých spoločenských skupín môžeme hodnotiť *postoje* ľudí a ich *počiny* ako negatívne (napr. úsilie o asimiláciu menšinových jazykov, ak my máme záujem na ich zachovaní), avšak samotné *ideológie*, pomocou ktorých svoje ciele uskutočňujú, nemusia byť nutne „od diabla“. Ako príklad si môžeme zobrať ideológiu jazykového nacionalizmu. Táto sa dá rovnako využiť na potlačenie menšinových jazykov a kultúr, ako aj na ich zachovanie, a to podľa toho, či sa ňou argumentuje v prospech jazyka väčšinového etnika alebo v prospech jazyka menšinového etnika. Je teda jasné, že nie ideológia jazykového nacionalizmu je raz „dobrá“, inokedy „zlá“, ale naše ciele sú raz „dobré“, raz „zlé“, z hľadiska spoločenských skupín, ktorých záujmy hájime.

Stáva sa aj to, že tá istá ideológia je pre tú istú spoločenskú skupinu z hľadiska urči-

tých cieľov skupiny prospešná a z hľadiska iných cieľov škodlivá. Napríklad ak chce dané spoločenstvo svoj Ausbau-jazyk konštituovať ako samostatný jazyk, môže sa práve ideológia jazykového purizmu ukázať ako funkčná pri kodifikácii takej variety alebo takých jednotiek, ktoré budú hovoriaci vnímať ako odlišné od konkurenčného jazyka (napríklad češtiny v starších obdobiach formovania spisovnej slovenčiny). Na druhej strane, v jazykovej situácii, keď je už Ausbau-jazyk dostatočne konštituovaný, môže jazyková ideológia purizmu zakazujúca používanie prvkov pochádzajúcich z (bývalého) konkurenčného jazyka hrať negatívnu úlohu v generovaní zbytočných jazykových, komunikačných problémov, ako to vidíme aj v prípade slovenského jazykového spoločenstva (porov. Dolník 2010).

3. Výskum jazykových ideológií

Výskum jazykových ideológií pozostáva predovšetkým z analýzy písaných či hovorených diskurzov, ale – v prípade odborníkov ponímajúcich jazykové ideológie v najširšom zmysle – aj jazykového správania hovoriacich. Skúmané diskurzy môžu byť už existujúce alebo zámerne elicitované s cieľom ich využitia na výskum metajazykového povedomia hovoriacich. Moje doterajšie terénne výskumy sa sústredili najmä na dve skupiny jazykových ideológií: 1. ideológie týkajúce sa tzv. organizovaného jazykového manažmentu, najmä tradičnej jazykovej kultúry; 2. ideológie týkajúce sa tzv. jednoduchého jazykového manažmentu.⁷ Mojimi hlavnými zdrojmi boli 1. existujúce (neelicitované) diskurzy, najmä písané a publikované texty s tematikou maďarskej jazykovej kultúry; 2. jazykové denníky študentov maďarčiny na FF UK v Bratislave; 3. interview s jazykovou tematikou realizované sčasti tiež študentmi maďarčiny na FF UK v Bratislave, sčasti riešiteľmi projektu VEGA o multilingválnej Bratislave (pozri Tancer 2010). Okrem toho ako člen maďarského a sčasti aj slovenského jazykového spoločenstva samozrejme neustále realizujem tzv. zúčastnené pozorovanie, najmä v rečovom spoločenstve Maďarov na Slovensku a v rámci neho v zmiešaných slovensko-maďarských a maďarsko-slovenských rečových spoločenstvách na južnom Slovensku.

K ideológiám môžeme pristupovať ako k preexistujúcim myšlienkam, presvedčeniam v mysliach hovoriacich, ktoré dlhodobo ovplyvňujú ich postoje a ktoré sa manifestujú aj v tom konkrétnom výroku v diskurze, ktorý práve skúmame. Tiež sa prejavujú vo verbálnom správaní hovoriacich alebo v ich iných aktivitách súvisiacich s jazykom (ktoré tiež môžeme skúmať v rámci výskumu ideológií). Tento prístup sa nazýva kognitivistický. Dá sa však k ideológiám pristupovať aj inak: ako k niečomu, čo sa konštituuje pred našimi očami, priamo v diskurze, bez toho, aby sme riešili otázku, či ide o „skutočné“ presvedčenie hovoriacich alebo jednoducho o výroky, ktoré sú „namieste“ na danom mieste v diskurze, ako reakcie na niečo, čo napr. odznelo predtým z úst terénneho pracovníka alebo iných osôb. Tento prístup sa nazýva konštruktivistický.

Z hľadiska výskumu jazykových ideológií je dôležité si uvedomiť, že ideológie sa v konkrétnych diskurzoch prejavujú rôznym spôsobom. Zriedkakedy sú sformulované úplne

---

⁷ V teórii jazykového manažmentu (Jernudd 1993; Nekvapil 2006, 2009; Nekvapil–Sherman 2015; Neustupný 2002; Neustupný–Nekvapil 2003) „jednoduchý manažment“ sa týka malého počtu ľudí v konkrétnych situáciách; neraz prebieha spontánne, jeho cieľom je (vy)riešenie konkrétneho problému v danej interakcii. „Organizovaný manažment“ sa väčšinou týka väčšieho množstva ľudí alebo celých spoločenských skupín rôznej veľkosti, väčšinou nejde o konkrétny problém v jedinej interakcii, ale o celý typ problémov, neraz je regulovaný zákonmi alebo inými právnymi predpismi (pozri napr. Neustupný 2002; Nekvapil 2006, 2009, Neustupný–Nekvapil 2003).

explicitne (napr. v takej alebo podobnej forme, ako sú prezentované v predkladanom glosári); väčšinou sa vo formuláciách objavuje daná ideológia viac či menej implicitne. Napr. ak „elitársky intervent“ odmietne slovo *hranolky* z dôvodu, že je „nesystémové“, za jeho zdôvodnením sa skrýva tvrdenie, že jazykové formy, ktoré sú z úzko štruktúrneho hľadiska nesystémové, sú menej vhodné ako tie, ktoré sú systémové, a to aj v prípade, keď ich prijíma takmer celé jazykové spoločenstvo. Toto tvrdenie je však prítomné v jeho argumentácii iba implicitne.

Niekedy sú v diskurzoch jazykové ideológie neverbalizované: ani nepriamo sa v nich neobjavuje tvrdenie súvisiace s danou ideológiou, predsa je však z kontextu zrejmé, že autor textu je vedený určitou ideológiou.

Základný rozdiel medzi implicitnými a neverbalizovanými ideológiami je v tom, že prítomnosť implicitných ideológií sa dá jednoznačne vydedukovať zo samotného metalingvistického tvrdenia sformulovaného na danom mieste v diskurze, naproti tomu neverbalizované ideológie sa dajú identifikovať iba na základe poznania širšieho kontextu.

Pozrime si napr. toto tvrdenie: „Je to smutné, ale je to tak. Rýdzu slovenčinu už dnes počuť málokde“ (<http://slovensky.diskusneforum.sk/testy/bohemizmy-v-slovincine/>). Ak berieme druhú citovanú vetu samu o sebe, nie je z nej ťažké vydedukovať, že si autor myslí, že existuje niečo také ako „rýdza slovenčina“. On priamo neformuluje tvrdenie o existencii „rýdzej slovenčiny“, iba konštatuje niečo ohľadom tejto rýdzej slovenčiny, že totiž ju dnes počuť málokde. Týmto konštatovaním však nepriamo tvrdí aj to, že „rýdza slovenčina“ existuje. Ide teda o implicitne sformulovanú ideológiu, podľa ktorej existuje taký druh slovenčiny, v ktorej sa neprejavujú vplyvy cudzích jazykov, alebo sa prejavujú len v „potrebnej“ miere (jazykový rýdzizmus ☺). Z prvej citovanej vety vidíme aj to, že si autor myslí, že takúto slovenčinu by malo byť počuť na mnohých miestach alebo všade a že jej nedostatok je pre neho niečím zlým. Ide tiež o implicitne sformulovanú ideológiu – ideológiu jazykového purizmu –, podľa ktorej je vplyv iných jazykov niečím negatívnym. Okrem týchto dvoch implicitne sformulovaných ideológií sa dá predpokladať aj to, že si autor myslí, že existujú ľudia, ktorí sú schopní „rýdzu slovenčinu“ identifikovať; veď keby sa nedala identifikovať, nemohol by tvrdiť, že ju počuť málokde. Túto myšlienku sme tiež vydedukovali z citovaného textu, takže ide tiež o implicitne sformulovanú ideológiu.

Keďže citované vety sú súčasťou krátkeho úvodu pred jazykovým testom, ktorý nám ukáže, či vieme, ktoré z dvoch synonym je bohemizmom a ktoré je „rýdzym“ slovenským ekvivalentom, dá sa predpokladať, že autor textu a testu si o sebe myslí, že on je schopný rozoznať rýdzu slovenčinu od „nerýdzej“. Tento náš predpoklad sa už však nezakladá na samotnom citovanom texte, ale na širšom kontexte (napr. na fakte, že je zostavovateľom testu o niektorých javoch rozlišujúcich „rýdzu“ slovenčinu od bohemizovanej). Preto by sme túto myšlienku kvalifikovali ako neverbalizovanú ideológiu jazykového expertizmu (aj keď autorom textu nie je jazykovedec, ide o expertizmus, veď svoje vedomosti ohľadom „rýdzej“ a „nerýdzej“ slovenčiny ťažko mohol nadobudnúť inak ako čítaním odbornej literatúry).

Je veľmi príznačné, že práve jazykové ideológie, ktoré sú najdominantnejšie v danom jazykovom spoločenstve, nepotrebujú zdôvodnenie. Práve preto – paradoxným spôsobom – úplná absencia zdôvodnenia často poukazuje na tie ideológie, ktoré majú v jazykovom spoločenstve veľmi silnú pozíciu. Napríklad pre každého je na Slovensku prirodzené, že vyučujúci na vysokej škole nehovoria nárečím alebo regiolektom (regionálne diferencovaným štandardom); takáto jazyková prax nepotrebuje odôvodnenie, napriek tomu, že by používanie nárečia alebo regiolektu nemuselo priniesť žiadne komunikačné poruchy. A keby sme nežili v tzv. štandardnej jazykovej kultúre (pozri Milroy 2001: 530), dokonca ani možné komunikačné

poruchy by nemuseli byť dostatočným dôvodom na elimináciu nárečí z vysokých škôl. Absencia potreby argumentovať v prospech používania štandardného jazyka vo vysokoškolskom kontexte je neverbalizovaným prejavom štandardizmu.⁸

Niekedy na všeobecnú dominanciu určitej jazykovej ideológie môže poukazovať práve opačná argumentácia. Napríklad tým, že som vo svojom príspevku o tzv. záludných jazykových problémoch (Lanstyák 2015) považoval za potrebné v poznámke pod čiarou argumentovať v prospech použitia bohemizmu *záludný* ako termínu namiesto „elitárskymi intervenčnými“ presadzovaného slovakizmu *zákerný*, som neverbalizovane posilnil a potvrdil ideológiu purizmu. A to napriek tomu, že táto ideológia nie je pre mňa veľmi sympatická (aj keď som si vedomý toho, že sa purizmus dá využiť na dosiahnutie cieľov, s ktorými súhlasím). Keby purizmus nebol jednou z dominantných jazykových ideológií v slovenskom jazykovom spoločenstve, bola by moja poznámka vysvetľujúca dôvody použitia bohemizmu zbytočná.

Z hľadiska nášho výskumu – odhaľovania ideológií v metajazykových diskurzoch týkajúcich sa viacjazyčnosti na Slovensku – existencia rôznej miery explicitnosti či implicitnosti, verbalizovanosti či neverbalizovanosti jazykových ideológií znamená, že pri analýze diskurzov musíme vedieť čítať aj medzi riadkami. Okrem toho by sme si mali všimnúť aj to, čo v tých textoch sformulované vôbec nie je, a tiež naopak: to, čo sformulované je, ale čo by sa v prípade, keby v slovenskom jazykovom spoločenstve dominovali iné ideológie, nemuselo v textoch vôbec objaviť. Samozrejme, skúmanie fantómov (toho, čo v texte nie je, ale o čom si myslíme, že tam neviditeľne predsa je) skrýva v sebe určité nebezpečenstvá, preto je v takýchto prípadoch nutná veľká opatrnosť. Napr. môžeme sa rozhodnúť, že nejakú ideológiu budeme považovať za prítomnú, ale neverbalizovanú v konkrétnom diskurze iba vtedy, ak na inom mieste v diskurze sa objaví aj verbalizovane, či už explicitne alebo implicitne.

Pri analýze diskurzov z hľadiska jazykových ideológií je dôležité rozlišovať ideológie, ktoré sú v danom spoločenstve alebo v niektorých jeho konkrétnych súčiastiach v určitom období dominantné a tie, ktoré sú skôr opozičné. Ako to vyplýva aj z uvedených príkladov, práve dominantné ideológie sú často neviditeľné, v textoch neverbalizované, keďže prax, ktorá je na nich založená, nepotrebuje odôvodnenie. A naopak: ak naša činnosť nie je v súlade s dominantnými ideológiami, pociťujeme potrebu explicitnej argumentácie založenej na opozičných ideológiách. Keďže záujmy rôznych skupín v rámci toho istého jazykového spoločenstva môžu byť sčasti alebo aj radikálne protichodné, je samozrejmé, že jazykové ideológie dominantné na úrovni celej spoločnosti môžu byť v niektorých jej segmentoch opozičné a naopak.

Tiež je dôležité si uvedomiť, že protikladnosť niektorých ideológií (napr. minoritizmus vs. majoritizmus) neznamená, že by sa nemohli obidve objaviť v diskurzoch toho istého hovoriaceho. Jednak preto, lebo ľudia si vyberajú ideológie podľa svojich záujmov (napr. Maďari na Slovensku, ktorí sú zástancovia minoritizmu vzhľadom na záujmy svojej komunity, argumentujú neraz ideológiou majoritizmu, keď ide o záujmy rómskej komunity). Avšak aj v prípade rovnakých záujmov sa môžu objaviť v diskurzoch protikladné ideológie, veď na ich formovaní sa podieľajú aj iní účastníci interakcie (napr. v prípade terénneho sociolinguistického výskumu nechtiac aj terénny pracovník), nehovoriac o tom, že aj samotný jednotlivec môže byť vo svojom rozmyšľaní rozpoltený ohľadom niektorých protichodných ideológií.

---

⁸ V celej kapitole i v glosári používam termín *štandardný* a *neštandardný* podľa medzinárodného úzu, t. j. vo význame, v akom sa v slovenskej lingvistike používajú termíny *spisovný* a *nepisovný*, čo je z mojej strany prejavom ideológie jazykového internacionalizmu.

Na ilustráciu uvediem znova príklad z už citovaného príspevku (Lanstyák 2012). Ide o preklad úryvku z interview so Slovákom pochádzajúcim z Južného Slovenska (povoláním chemik, neskôr informatik), ktorý hovorí plynule po maďarsky a v čase uskutočnenia interview (r. 1994) žil v Nemecku (Lanstyák 1994: 36).

„Začiatku som si vypožičiaval z knižnice v Šahách iba slovenské knihy. Potom, keď som mal tak jedenásť rokov, možno dvanásť, vypožičal som si prvú maďarskú knihu. Ešte aj dnes sa pamätám, že vtedy som mal taký pocit, že to, že som si vypožičal maďarskú knihu, je znakom určitej... zrady. Že ja som týmto... urobil niečo zlé. Veľmi dobre sa pamätám na tento pocit.“

Vidíme tu boj medzi jazykovým nacionalizmom, ktorý bol jednou zo základných ideológií československého štátu aj v rokoch totality, aj keď pod rúškom „proletárskeho internacionalizmu“, a skutočným jazykovým internacionalizmom a pluralizmom, ktoré boli dominantné v rodine (rodičia boli repatrianti z Maďarska). Z pokračovania vidíme, že zvíťazil pluralizmus:

„Neskôr som vnímal ako veľmi výhodné, že viem čítať po maďarsky. Nie jazyk kníh rozhodol, či si ich prečítam, ale obsah. Moje nákupné cesty do Maďarska boli zväčša nákupmi kníh. Po maďarských knihách som si rýchlo našiel cestu k nemeckým, anglickým aj ruským knihám. Vo Viedni, Mníchove, Bratislave, Budapešti poznám najlepšie kníhkupectvá a knižnice.“

4. Druhy jazykových ideológií

Ako to už bolo uvedené, v chápaní pojmu „jazykové ideológie“ sa prikláňam k názoru, podľa ktorého nie sú všetky myšlienky týkajúce sa jazyka automaticky aj jazykovými ideológiami: stávajú sa nimi iba v prípade, keď vysvetľujú, odôvodňujú či legitimizujú fakty alebo aktivity týkajúce sa jazyka v najširšom zmysle slova (čiže čohokoľvek, čo súvisí s jazykom ako abstraktným znakovým systémom alebo konkrétnym prostriedkom dorozumievania, jeho povahou, formou, funkciami, ale aj verbálneho správania jednotlivcov, jazykovej a celkovo komunikačnej situácie jazykových a rečových komunit, vzájomného vzťahu medzi jazykmi a pod.).

Napríklad tvrdenie, že jazyková intuícia jazykovedcov je menej spoľahlivá ako jazyková intuícia laických hovoriacich, nie je samo o sebe ideológiou, ale presvedčením, v prospech ktorého máme k dispozícii viaceré pádnych argumentov. Nezávisle od toho, či je toto tvrdenie vedecky dokázateľné alebo nie, stáva sa ideológiou v prípade, ak ho napr. využijeme na odôvodnenie toho, prečo naše tvrdenia týkajúce sa povedzme gramatickosti niektorých marginálnych jazykových štruktúr nezakladáme na vlastnom jazykovom cite (ako to robia často štrukturalisti, medzi nimi „elitárski interventí“, a podobne aj generatívni lingvisti), ale vynakladáme veľké úsilie a financie na to, aby sme zorganizovali a zrealizovali terénny výskum na zistenie toho, ako hodnotia dané štruktúry laickí hovoriaci. Takýmto spôsobom treba chápať ideológiu jazykového kladizmu v našom glosári – a analogicky všetky ostatné jazykové ideológie.

Jazykové ideológie, ktoré figurujú v glosári, je možné rozdeliť podľa ich obsahu do viacerých skupín, ako napríklad:

1. Jazykové ideológie týkajúce sa všeobecného charakteru a vlastností jazyka:

a) „Ideológia jazyka“ (lingvizmus, reifikacionizmus, organicizmus, radicizmus, naturalizmus, externizmus, varietizmus; konštruktivizmus, iluzionizmus, internizmus)

b) Jazykové ideológie týkajúce sa všeobecného charakteru jazyka (dištinkcionizmus, aligizmus, inštrumentalizmus, elementarizmus, emergentizmus, delimitacionizmus)

c) Jazykové ideológie týkajúce sa podstatných vlastností jazyka (platonizmus; racionalizmus, logicizmus, imperfekcionizmus; komunikacionizmus, komunikabilizmus, inkomunikabilizmus;

relativizmus, charakterizmus, inofenzivizmus, sexizmus, rekreacionizmus, komunikabilizmus, inkomunikabilizmus)

2. Jazykové ideológie týkajúce sa hodnoty jazykov a postojov voči jazykom:

a) Jazykové ideológie týkajúce sa hodnoty jazykov (ekvilibrizmus, efabilizmus, akomodizmus; difencilizmus, singularizmus, hierarchizmus, štrukturizmus, alingvizmus, darwinizmus, primordialisizmus, sakralizmus)

b) Jazykové ideológie týkajúce sa materinského jazyka (automaternizmus, maternizmus, nativizmus, expoiztizmus, klauzilizmus)

3. Jazykové ideológie týkajúce sa jazyka ako národnej hodnoty:

a) Jazykové ideológie týkajúce sa vzťahu jazyka a národa (axiologizmus, nacionalizmus, fetišizmus, patriotizmus)

b) Jazykové ideológie týkajúce sa súvislostí medzi štátom, etnikom a jazykom (etatizmus, etnolingvizmus)

c) Jazykové ideológie týkajúce sa jazykovej identity (lingvoidentizmus, komprehenzionizmus, etnoidentizmus)

4. Jazykové ideológie týkajúce sa jazykovej rôznorodosti a rozmanitosti:

a) Jazykové ideológie podporujúce potlačanie jazykovej rôznorodosti a rozmanitosti (štandardizmus, totemizmus, korekcionizmus, kodifikacionizmus, vokabularizmus, ortografizmus, excelentizmus, deficitizmus; pluricentrizmus, unicentrizmus, diglosizmus; skriptizmus; homogenizmus, oligolinguizmus)

b) Jazykové ideológie podporujúce zachovanie jazykovej rôznorodosti (pluralizmus, variabilizmus, vernakularizmus)

c) Jazykové ideológie týkajúce sa prekladu (translatabilizmus, intranslatabilizmus; formalizmus, kognitizmus; deteriorizmus, meliorizmus)

5. Jazykové ideológie týkajúce sa dvoj- a viacjazyčnosti:

a) Jazykové ideológie týkajúce sa individuálnej dvoj- a viacjazyčnosti (monolingvizmus, semilingvizmus; multilingvizmus, ekvalizmus, pekuliarizmus, holizmus)

b) Jazykové ideológie týkajúce sa spoločenskej dvoj- a viacjazyčnosti (lingvicizmus, majoritizmus, despotizmus, suverenizmus; legitimizmus, univerzalizmus, ekvicitizmus; asimilacionizmus, getoizmus; globalizmus, imperializmus; liberalizmus, demokratizmus, minoritizmus, opulizmus; multilingvizmus, plurilingvizmus, omnilingvizmus; polilingvizmus)

6. Jazykové ideológie týkajúce sa spôsobu hovorenia a vzťahu medzi hovoriacim a hovorením:

a) Jazykové ideológie vzťahujúce sa na spôsob a kvalitu hovorenia (monitorizmus, laxizmus, komfortizmus, imitacionizmus, intuicionizmus; koercivizmus, preskriptivizmus, expertizmus, deskriptivizmus, perfekcionizmus, egzaktizmus, maximalizmus, minimalizmus)

b) Jazykové ideológie týkajúce sa jazykovej kompetencie, rozumových schopností, vzdelania a spôsobu vystupovania hovoriaceho (kompetencionizmus, mentalizmus, doktizmus, rudizmus)

c) Jazykové ideológie týkajúce sa morálky (moralizmus, pedagogizmus, decentizmus, antiobscenizmus, žargónizmus)

7. Jazykové ideológie týkajúce sa jazykových zmien a jazykového manažmentu:

a) Jazykové ideológie týkajúce sa hodnotenia spontánnych jazykových zmien (konzervativizmus, ancientizmus, stabilizmus, performancionizmus, exkludivizmus, modernizmus; defektivizmus, damnificizmus, extrudizmus, destrukтивizmus, infikacionizmus; dekadentizmus, neutralizmus, utopizmus)

b) Jazykové ideológie týkajúce sa intervenčných zásahov do jazykových zmien (intervencionizmus, protektivizmus, perikulizmus, dependentizmus, potentizmus, intaktizmus)

8. Jazykové ideológie týkajúce sa jazykovej správnosti:

a) Jazykové ideológie týkajúce sa kontextuálnej určenosti jazykových foriem (autonomizmus, situacionizmus, kontextualizmus)

b) Jazykové ideológie týkajúce sa spoločenskej určenosti jazykových foriem (elitizmus, docilizmus, beletrizmus; plebejizmus, ruralizmus, urbanizmus, egalitarizmus; uzualizmus, domesticizmus, hyperfrekventizmus)

c) Jazykové ideológie týkajúce sa jazykovej určenosti a „írečitosti“ jazykových foriem (systemizmus, idiomizmus, autentizmus)

d) Jazykové ideológie týkajúce sa efektivity jazykových foriem (efektivizmus, brevizmus, syntetizmus, redundantizmus, verbizmus, simplicizmus, percepcionizmus, komodizmus, graficizmus)

e) Jazykové ideológie týkajúce sa jednoznačnosti jazykových foriem (invariabilizmus, monoformizmus, necesizmus, izomorfizmus, rekonštrukcionizmus)

f) Jazykové ideológie týkajúce sa spôsobu vzniku jazykových foriem (purizmus, originalizmus, lapsizmus, kontaminizmus, lenizmus)

g) Jazykové ideológie týkajúce sa jazykových kontaktov (kolonializmus, suficientizmus, relin kvizmus, dilaborizmus, inopizmus; kontaktizmus, internacionalizmus, regionalizmus, integ rizmus)

h) Jazykové ideológie týkajúce sa výrazovej sily jazyka (elegantizmus, dekorizmus, fonicizmus, expresivizmus, insensilizmus; naturizmus, aformalizmus, personalizmus, normalizmus)

Jednotlivé skupiny jazykových ideológií sa v značnej miere prekrývajú, napr. jazykový intaktizmus môžeme zaradiť medzi ideológie týkajúce sa všeobecného charakteru a vlastností jazyka, ale rovnako aj medzi ideológie týkajúce sa jazykových zmien a jazykového manažmentu; jazykový perfekcionizmus patrí jednak medzi ideológie týkajúce sa spôsobu hovorenia a vzťahu medzi hovoriacim a hovorením, jednak medzi ideológie jazykovej správnosti; jazykový stabilizmus sa týka všeobecného charakteru a vlastností jazyka, ale možno ho zaradiť aj medzi ideológie týkajúce sa jazykových zmien a tiež medzi jazykové ideológie týkajúce sa jazykovej rôznorodosti a rozmanitosti. Z tohto dôvodu len najväčšiu skupinu, ideológie jazykovej správnosti, označujem v glosári samostatne, číslom 2 (čiže 2 = f). Týmto ich dávam akoby do protikladu so všetkými ostatnými ideológiami, ktoré sú označené číslom 1 (čiže 1 = a + b + c + d + e).

Časť jazykových ideológií patrí do oboch skupín, t. j. ide o presvedčenia, ktoré sa nepoužívajú iba na odôvodnenie hodnotení týkajúcich sa jazykových variet, jazykových prehovorov, resp. jazykových foriem, ale aj na iné ciele. Pre ideológie takéhoto charakteru boli vytvorené dve samostatné heslá: heslo označené číslom 1 obsahuje danú ideológiu vo všeobecnejšie sformulovanej forme, v hesle označenom číslom 2 je daná ideológia sformulova-

ná špecifickejšie, ako ideológia jazykovej správnosti. Ide tu o čisto technické riešenie, ktoré neznamená, že by tieto ideológie boli akýmsi spôsobom „dvojité“ alebo by boli „dve“; na druhej strane nejde ani o to, že by boli „jednotné“ alebo by šlo iba o „jednu“ ideológiu; takéto domnienky totiž ohľadom jazykových ideológií jednoducho nie sú relevantné (pozri ešte nižšie spôsob, akým treba „ideológie“ chápať).

Keďže z hľadiska toho, ako sa jednotlivé jazykové ideológie presadzujú, nie je jedno, či sa im dostáva podpory z mimojazykovej sféry alebo nie, uvádzam za jednotlivými názvami ideológií aj označenie, ktoré poukazuje na ich zakorenenosť v mimojazykovej skutočnosti: v označeniach (1a) a (2a) písmeno **a** odkazuje na zakorenenosť ideológie, v označeniach (1b) a (2b) písmeno **b** znamená, že podľa mojich súčasných vedomostí či intuícií ide o nezakorenené (alebo menej či ambivalentne zakorenené) ideológie. Najzjavnejšia je zakotvenosť jazykovo-politických ideológií, tie sú *per definitionem* zakotvené. Avšak aj v ostatných skupinách majú mnohé ideológie paralely v mimojazykovej skutočnosti. Napr. jazykový dekorizmus je v súlade so všeobecným postojom k veciam, ktoré vnímame ako esteticky atraktívne, pekné; podobne náš postoj k presnosti všeobecne zaiste nie je nezávislý od nášho postoja k presnosti vo verbálnom vyjadrovaní sa, a tak určite súvisí s ideológiou jazykového exaktizmu. Dá sa predpokladať, že sa jazykové ideológie, ktoré majú takýmto spôsobom oporu v mimojazykovej skutočnosti, prejavujú silnejšie a sú pre hovoriacich samozrejmejšie.

Ideológie týkajúce sa tzv. jazykovej správnosti väčšinou definujem na dvoch úrovniach: na makroúrovni a na mikroúrovni. Makroúrovňou rozumiem úroveň diskurzov alebo jazykových variet; to znamená, že daná ideológia sa môže vzťahovať na celé konkrétne diskurzy alebo na jazykové variety ako abstraktné entity. Napr. jazykový dekorizmus na makroúrovni znamená, že ide o esteticky atraktívne stvárnenie celého diskurzu; jazykový homogenizmus na makroúrovni znamená, že sa bude uprednostňovať jedna a tá istá varieta v najrôznejších situáciách, a to v nezmiešanej forme (napr. bez vnútrojazykového alebo medzijazykového prepínania kódov). Mikroúrovňou rozumiem úroveň jednotlivých jazykových foriem. Napr. jazykový dekorizmus na mikroúrovni znamená, že myslíme na konkrétne slová, prípadne iné jazykové formy, ktoré sú z estetického hľadiska atraktívne; jazykový homogenizmus na mikroúrovni znamená, že sa stránime hybridných, zmiešaných jazykových foriem (napr. *kindervajce*).

5. O glosári

Predkladaný glosár obsahuje stručné definície jazykových ideológií, ktoré spomínam vo svojich prácach; jeho maďarský originál je prístupný na internete (Lanstyák 2017); pri identifikovaní a definovaní jednotlivých jazykových ideológií som sa opieral o odbornú literatúru⁹ a o vlastné empirické výskumy.¹⁰

V záujme prehľadnosti a porovnateľnosti, resp. stručnosti som sa snažil o čo najjednoduchšie definície, čo má za dôsledok, že samy osebe nie celkom obstoja; platí to najmä pre ideológie jazykovej správnosti.

⁹ Napr. Androutsopoulos 2010; Bartsch 1985: 38, 41; Coupland 2010; Deumert–Vandenbussche 2003: 461–464; Dolník 2010a: 138–139, 242–244, 2010b: 147–203; Elspaß–Maitz 2012: 174 a *passim*; Elspaß–Niehaus 2014: 48; Laihonen 2004, 2009; Gal 2006a, 2006b; Lippi-Green 1994: 166–171, 2004: 292–297; Milroy 2001: 535, 2007; Milroy 2001: 63; Milroy–Milroy 2012: 2; Starý 1995: 113–114; Woolard–Schieffelin 1994: 60–61, 64–65.

¹⁰ O výsledkoch týchto výskumov pozri Lanstyák 2007, 2008, 2009a, 2009b, 2010, 2011; pozri ešte 2014.

Jedným zo zjednodušení je používanie výrazov *správny* a *nesprávny*: Termín *správny* nahrádza aj iné pozitívne hodnotenia, ako napr. *dobrý, štýlový, adekvátny*; pod termín *nesprávny* sú zahrnuté aj také negatívne vlastnosti, ako napr. *zlý, špatný, neadekvátny, nedbanlivý* atď. Dôvodom je fakt, že súčasní zveľaďovatelia jazyka sa vyhýbajú jednoznačným, čierno-bielym súdom, miesto toho používajú rôzne „diferencujúce“ – v skutočnosti vágne a nejednoznačné – hodnotenia. *Správny* znamená aj *správnejší* a *nesprávny* znamená aj *menej správny*, čím kultivovatelia jazyka naznačujú, že z dvoch alebo viacerých jazykových foriem ani jednu úplne neodmietajú, ale vidia medzi nimi jednoznačné hodnotové rozdiely, často bez ohľadu na komunikačný kontext.

Ďalším zjednodušením je používanie príslovky *ab ovo* (= od počiatku), ktorá sa vyskytuje vo väčšine definícií ideológií jazykovej správnosti, a zakaždým znamená, že jazykovú formu, o ktorej sa vyjadrujú, považujú zveľaďovatelia jazyka v danom prípade za správnu alebo nesprávnu, resp. za správnejšiu alebo menej správnu bez ohľadu na komunikačný kontext, teda bez ohľadu na to, kto ju používa, za akých okolností, s akým cieľom atď.

Ďalším zjednodušením, resp. skôr zúžením je to, že tieto ideológie sú formulované takým spôsobom, ako sa vyskytujú v publikáciách o jazykovej kultúre (v prácach predstaviteľov preskriptívnej jazykovedy a laikov vyjadrujúcich sa k otázkam jazykovej kultúry). Väčšina z nich by mohla byť sformulovaná aj spôsobom, ako ju formulujú odborníci (predstavitelia deskriptívnej jazykovedy), keďže sa objavujú aj v jazykovedných prácach, a majú svoje miesto vo vedecky podloženom jazykovom plánovaní.

V definíciách nazývam ideológie *presvedčeniami*; tento termín treba všade považovať za zástupcu celého radu ďalších termínov a iných slov podobného charakteru, jednak takých slov ako *myšlienka, náhľad, poňatie, chápanie, názor, mienka, domnienka, predstava, mýtus* a pod., jednak termínu *postoj*. Výberom neutrálneho synonyma som chcel zdôrazniť fakt, že jazykové ideológie na danom mieste nie je potrebné hodnotiť z hľadiska ich výpovednej hodnoty, t. j. do akej miery je tvrdenie sformulované v ideológii v súlade s výsledkami lingvistického výskumu. Veď funkciou ideológií nie je to, aby konštatovali fakty týkajúce sa jazyka, ale – ako to už bolo konštatované – to, aby niečo, čo sa nejakým spôsobom viaže k jazyku alebo komunikácii vysvetlili, resp. ak ide o aktivitu, tak odôvodnili jej „legitímnosť“ či „nelegitímnosť“.

Rozličné abstraktné jazykové útvary na makroúrovni, napr. geografické a sociálne dialekty, registre a štýly, písaný a hovorený jazyk atď. nazývam v definíciách jednotne *varietami*, dokonca do tohto termínu – akoby ilegálne – zahrňujem aj žánre, typy textov, typy prehovorov atď. Skutočne existujúce útvary na makroúrovni väčšinou nazývam *prehovormi*, aby som sa vyhol problémom s interpretáciou termínov ako *text* alebo *diskurz*. Termín *prehovor* teda v sebe zahŕňa aj tieto.

Čo sa týka jednotiek jazykového systému na mikroúrovni, tieto nazývam jednotne jazykovými formami. Termín *jazyková forma* sa v týchto definíciách najčastejšie vzťahuje na lexémy, ale okrem toho môže označovať akékoľvek iné jednotky na mikroúrovni, napr. morfémy, jazykové štruktúry, niekedy fonémy, ako aj pravidlá vzťahujúce sa na ne.

Ako narábať s glosárom?

Vyššie som už upozornil na fakt, že jazykové ideológie v konkrétnych diskurzoch nebývajú väčšinou až tak explicitne sformulované, ako sú sformulované v tomto glosári, preto samozrejme nemá zmysel hľadať doslovnú zhodu medzi jazykovo-ideologickými formuláciami v diskurzoch a formuláciami v tomto glosári.

Napriek tomuto upozorneniu môže predkladaný zoznam jazykových ideológií v čitateľovi budiť dojem, že jazykové ideológie (a ideológie vôbec) sú dobre definovateľné entity nejakým spôsobom existujúce aj v reálnom svete, aj keď ich konkrétne formulácie v diskurzoch môžu byť rôzne. Veď sa dá určiť ich počet (glosár obsahuje 237 „jazykových ide-

ológii“), dajú sa od seba oddeliť, je ich možné skúmať podobným spôsobom ako objekty v reálnom svete atď. Samozrejme to tak nie je. „Jazykové ideológie“, podobne ako mnohé ďalšie pojmy používané v lingvistiky (ako napr. „jazyk“, „jazyková varieta“, „materinský jazyk“, „bilingvizmus“, „diglosia“, „pluricentrizmus“, „jazykový nedostatok“, „význam“ atď.), v reálnom svete vôbec neexistujú. Ide o teoretické (a často aj ideologické) konštrukty, ktoré nám v lepšom prípade uľahčujú opis skutočne existujúcich procesov („hovorenia“) a produktov vznikajúcich ako výsledok týchto procesov (napr. textov), v horšom prípade sú úplne zavádzajúce a podávajú nám o skutočných jazykových javoch skreslený alebo úplne falošný obraz (pozri napr. Janicki 1989, Pablé–Haas 2010).

Tieto teoretické (a ideologické) konštrukty existujú jedine tým spôsobom, že o nich rozmýšľame a hovoríme. Sú teda súčasťou pojmového sveta odborníkov, ale mnohé z nich majú svoje miesto aj v myšlienkovom svete laických hovoriacich. Teoretické konštrukty ako „jazyk“ alebo „jazyková ideológia“ – ako akési štítky – poukazujú na určité javy, ktoré existujú aj v reálnom svete, javy vznikajúce v dôsledku rečových schopností človeka. Je dôležité si však uvedomiť, že tieto štítky na reálne existujúce javy skutočne iba *poukazujú*, vzťah medzi štítkami a reálne existujúcimi javmi je veľmi nepriamy, navyše tieto termíny neraz vzbudzujú o reálne existujúcich javoch, na ktoré sa vzťahujú, falošnú predstavu. Aby sme takéto štítky odlišili od objektívne existujúcich reálií, môžeme ich nazvať *ideologizmami*. Pojem „jazyková ideológia“ je teda – podobne ako pojmy „jazyk“, „jazyková varieta“ a pod. – ideologizmom (aj keď ideologizmom odlišného charakteru).

Z tohto vyplýva, že pri analýze textov z hľadiska jazykových ideológií, ktoré je v nich možné odhaliť, nejde o to, že by mal lingvista hľadať v skúmaných textoch 237 entít majúcich definíciu v tomto materiáli, prípadne ich doplniť inými, ktoré v zozname nie sú, podobne, ako keď milovník prírody pomocou kľúča na určovanie rastlín identifikuje v lese a na lúke stromy a kvety, prípadne nájde v prírode pár takých, ktoré sa nenachádzajú v kľúči. Na rozdiel od opisov stromov a kvetov v kľúči, ktorým v reálnom svete (v lese a na lúke) zodpovedajú konkrétne stromy a kvety, v prípade jazykových ideológií definíciám v reálnom svete nezodpovedá nič hmatateľné.

Cieľom týchto definícií sformulovaných na základe predchádzajúcich skúseností s textami s metalingvistickou tematikou je, aby nám pripomenuli, ako naši kolegovia niekde v iných textoch interpretovali vyjadrenia týkajúce sa jazyka. Týmto spôsobom môžu tieto definície (a štítky, ktorými sú označené) pomôcť skúmateľovi, aby si všimol v texte myšlienku podobnú iným myšlienkam v iných textoch, ktoré iní autori identifikovali ako určité jazykové ideológie. Nemusí to nutne znamenať dokonca ani to, že by mal výskumník označiť podobnú myšlienku tým istým štítkom alebo že by mal každý štítok definovať presne tak, ako to je v glosári. Avšak všade tam, kde sa mu zdajú štítky a definície prijateľné, bude dobré, ak ich prijme, lebo tým uľahčí, aby sa analýzy textov z jednotlivých skúmaných rečových komunít na Slovensku dali medzi sebou čo najlepšie porovnať.

Na jazykové ideológie je najlepšie pozeráť sa ako na niečo, čo – podobne ako spomínané teoretické konštrukty – má existenciu iba v myšlienkovom svete hovoriacich. Existencia jazykových ideológií je viazaná na „hovorenie“, ktoré umožňuje výmenu myšlienok týkajúcich sa jazykových javov. To znamená, že každá „jedna“ ideológia sa konštruuje priamo v diskurze a je svojím spôsobom jedinečná, keďže je výslednicou rôznych mimojazykových aj jazykových faktorov (napr. rôznych činiteľov ovplyvňujúcich rečovú situáciu, ako napr. rôzne sociálne charakteristiky účastníkov interakcie, vzťah medzi hovoriacimi, vplyv všetkých ich predchádzajúcich interakcií, ich vedomosti o svete, o jazyku, ich doterajšia jazyková prax, ich mo-

mentálny mentálny stav a duchovné rozpoloženie a pod.).

Keďže identifikácia stoviek alebo tisícok takýchto jedinečných jazykových ideológií by ostatným výskumníkom nepomohla v tom, aby nadobudli relevantné vedomosti týkajúce sa danej komunity, je samozrejme potrebné prikočiť k zovšeobecneniam, napr. zaradiť jazykové výroky podobného charakteru do jednej skupiny. A práve tu nám môže pomôcť tento glosár, keďže sa dá predpokladať, že väčšinu skupín, ku ktorým vo svojom výskume výskumník dospeje, je možné označiť jedným alebo neraz aj viacerými zo štítkov, ktoré označujú zovšeobecnenia realizované na základe predchádzajúcich výskumov. Týmto sa stane empirický materiál zozbieraný výskumníkom nielen prehľadnejší, ale aj porovnateľný s empirickým materiálom zozbieraným ostatnými kolegami, ako aj s inými výskumami, či už u nás alebo vo svete.

Napokon ešte jedna poznámka: glosár obsahuje jazykové ideológie, ktoré bolo možné označiť jednoslovným pomenovaním. Existuje množstvo ďalších myšlienok týkajúcich sa jazyka, ktoré sa tiež využívajú na interpretáciu a legitimizáciu faktov a aktivít súvisiacich s jazykom a komunikáciou, nie je však pre ne možné vymyslieť vhodné krátke pomenovanie (alebo sa to zatiaľ nikomu nepodarilo). To však samozrejme neznamená, že „ideológie bez mena“ by si zasluhovali menej pozornosti, ako tie, ktoré majú meno, aj keď je na ne ťažšie odkazovať.

Príklad

Jedným z najideologizovanejších konceptov týkajúcich sa jazyka je „štandardný jazyk“ („spisovný jazyk“). Preto je vhodným príkladom na ilustráciu uplatňovania jazykových ideológií. V nasledujúcom texte – ktorý je umelo vykonštruovaný a do istej miery zámerne nadsadený – zhrniem najdôležitejšie jazykové ideológie, ktoré sa pravidelne objavujú v diskurzoch o štandardnom jazyku v maďarskom jazykovom spoločenstve – tak v Maďarsku, ako aj v zahraničí, medzi inými aj v rečovej komunite Maďarov na Slovensku. Podobné ideológie sa viažu k štandardnému jazyku a k diskurzom o ňom aj v slovenskom jazykovom spoločenstve.¹¹ Táto podobnosť je daná tým, že obe kultúry patria k vyššie spomínaným štandardným jazykovým kultúram. Keďže sa štandardná varieta v oboch komunitách tradične označovala (a najmä v slovenskej sa tak označuje aj dnes) ako *spisovný jazyk* (maď. *irodalmi nyelv*, resp. *irodalmi és köznyelv*), v príklade budem používať tento termín.

Jazyk je svojím poslaním nástroj, ktorý má v spoločnosti dôležité funkcie (inštrumentalizmus). Ako iné nástroje, ani on nie je dokonalý (deficitizmus), preto je potrebné, aby sme racionálnymi zásahmi do jazyka (racionalizmus) ovplyvňovali jazykové zmeny (intervencionizmus), a tým dosiahli, aby jazyk lepšie naplňal svoje funkcie, hlavne aby účinnejšie zabezpečoval prenos informácií (komunikacionizmus, efektivizmus), a tak sa postupne stával čoraz dokonalejším nástrojom komunikácie (utopizmus).

K tomu, aby sa tieto ciele dali dosiahnuť, je okrem iného potrebné pružne stabilizovať slovnú zásobu, ako aj systém daného jazyka (stabilizmus) prostredníctvom potlačania jazykovej variability (homogenizmus; invariabilizmus; monoformizmus) a brzdenia jazykových zmien, napríklad vylúčením istej časti neologizmov a inovácií z kodifikácie (konzervativizmus). Kodifikáciou je možné zabezpečiť, aby sa spisovný jazyk jednoznačne vymedzil voči iným jazykovým útvarom (dištinkcionizmus, varietizmus, aligizmus), a takto sa dalo dosiahnuť jeho správne použí-

---

¹¹ Samozrejme ani v jednom, ani v druhom spoločenstve sa asi nikdy v žiadnom diskurze ešte nevyskytli, a ani zrejme v budúcnosti nevyskytnú, v takej koncentrácii ako v tomto texte. Ide tu len o ilustračný konštrukt.

vane (kodifikacionizmus), čo je základným predpokladom kultivovanej komunikácie (korekcionizmus). Na túto prácu sú najspôsobilejší jazykovedci a iní odborníci, ktorí najlepšie rozumejú otázkam jazyka a komunikácie (expertizmus), a preto im ich profesionalizmus umožňuje rozhodnúť, čo je správne v jazyku a čo nie (autonomizmus, platonizmus), čo je dobré pre jazyk a čo nie (reifikacionizmus, organicizmus, štandardizmus, totemizmus).

Takéto rozvíjanie – aj keď má vplyv na jazyk ako celok – sa upriamuje na jediný útvar, na spisovný jazyk (štandardizmus), ktorý má mimoriadny význam tak z jazykového, ako aj spoločenského hľadiska. Z jazykového hľadiska preto, lebo je bohatší, rozvinutejší, správnejší, dokonca logickejší a krajší ako iné útvary (excelentizmus, deficitizmus). Spisovný jazyk sám osebe reprezentuje jazyk ako celok (totemizmus, homogenizmus, aligizmus); od iných útvarov sa dá dobre odlíšiť (dištinkcionizmus), dokonca stojí nad nimi (hierarchizmus). Je nielen správnejší ako iné jazykové útvary, ale je aj garantom jazykovej správnosti (autonomizmus, platonizmus).

Zo spoločenského hľadiska má spisovný jazyk mimoriadnu dôležitosť preto, lebo je nepostrádateľným prostriedkom spoločenského napredovania tak pre jednotlivca, ako aj pre celú spoločnosť (progresizmus). Okrem toho pre silnú spojitosť jazyka a národa (etnolingvizmus) spisovný jazyk reprezentuje samotný národ (etnoidentizmus, totemizmus), a je preto jedinečnou národnou hodnotou (axiologizmus, singularizmus, nacionalizmus), zasluhuje si výnimočnú úctu, ba až uctievanie (fetišizmus). Hovoriaci používaním spisovného jazyka a jeho pestovaním (reifikacionizmus, organicizmus, externizmus) demonštruje svoje národné cítenie (etnoidentizmus) a pre úzku spojitosť medzi národom a štátom (etatizmus) aj svoje vlastenectvo (patriotizmus).

Pre jednotlivca je zvláštnou hodnotou jeho (prvého) jazyka aj to, že ide o jeho rodný jazyk, ktorý je jedinečným a ničím nenahraditeľným v jeho živote (maternizmus). Tak, ako každý poriadny dospelý človek obklopuje svoju matku zvláštnou láskou a opaterou, aj jeho materinský jazyk (reifikacionizmus, organicizmus, externizmus, automaternizmus) si zasluhuje zvláštnu starostlivosť (moralizmus) a ochranu (protektivizmus). Za takýchto okolností je pochopiteľné, že osvojenie, používanie, pestovanie, ochrana a obrana jazyka (reifikacionizmus, organicizmus, externizmus, protektivizmus) – reprezentovaného jeho spisovnou formou (totemizmus, štandardizmus) – je morálnou povinnosťou každého človeka a každej jazykovej komunity (moralizmus). Kto sa prehrešuje proti svojmu jazyku, ten sa prehrešuje aj proti svojmu národu, ba aj proti svojej vlasti (organicizmus, etnoidentizmus, etatizmus, patriotizmus, moralizmus). Z tohto dôvodu štandardizácia môže byť úspešná vtedy, ak osvojovanie spisovného jazyka spojíme s mravnou výchovou (pedagogizmus).

Neovládanie spisovného jazyka, čiže nesprávne vyjadrovanie sa, nielenže prezrádza nedostatok národného a vlasteneckého cítenia hovoriaceho (etnoidentizmus, patriotizmus, moralizmus), ale poukazuje aj na jeho nevzdelanosť, resp. nízke školské vzdelanie (doktizmus), ďalej na jeho nižšiu jazykovú kompetenciu v materinskom jazyku (kompetencionizmus), ba dokonca aj na nižšiu inteligenciu (mentalizmus). Používanie nesprávnych slov, výrazov (autonomizmus) v takých situáciách, kde sa zvykne používať štandardná varieta, je prejavom nekultúrnosti, neokrôchanosti (rudizmus).

Človek sa musí vedome učiť aj svoj materinský jazyk a používať ho s vysokým stupňom uvedomenosti (monitorizmus). Nespisovné vyjadrovanie uzatvára hovoriaceho do jazykového geta (getoizmus) a zabraňuje mu, aby sa mohol v spoločnosti adekvátne uplatniť (progresizmus). Na druhej strane používanie spisovného jazyka zabezpečuje rovnoprávnosť občanov (ekvitizmus, univerzalizmus). V osvojení si správneho používania jazyka hrá nenahraditeľnú úlohu škola (docilizmus).

Toto všetko je dôvodom na to, aby sa štát staral o ochranu jazyka, čo znamená predovšetkým ochranu spisovného jazyka, zabezpečenie optimálnych podmienok pre jeho rozvoj (protektivizmus). Keby štát zanedbal svoju povinnosť ochraňovať štátny jazyk, mohlo by sa stať, že jazyk začne upadať (dekadentizmus, defektivizmus, deštruktivizmus, organicizmus). Špeciálna

starostlivosť je potrebná aj preto, lebo v dnešnej dobe čoraz viac narastá jazyková zraniteľnosť spoločnosti, je preto nevyhnutné zabezpečiť, aby bol spisovný jazyk schopný čeliť výzvam súčasnej doby (dependentizmus). Preto je potrebné spisovný jazyk rozširovať všetkými možnými prostriedkami aj na úkor iných jazykových útvarov (asimilacionizmus, varietizmus), ktoré menej vyhovujú požiadavkám dnešnej doby (deficitizmus); k tomuto je odôvodnené použiť hoci aj legislatívne prostriedky (despotizmus, koercivizmus). Šírenie spisovného jazyka je odôvodnené nielen v rámci jazykového spoločenstva, ale na území celého štátu (etatizmus, suverenizmus), hoci aj na úkor menšinových jazykov (nacionalizmus, majoritizmus, monolingvizmus).

Je nepostačujúce, ak ochrana jazyka pozostáva iba z toho, že štát legislatívnymi a inými opatreniami zabezpečí vhodné podmienky pre rozvoj spisovného jazyka; okrem tohto je potrebné starať sa o slovnú zásobu a systém jazyka („langue“), aby sa do neho nedostali nesprávne jazykové prostriedky používané v „parole“ (performancionizmus) a ak sa už doň dostali, aby boli z neho vytlačené (defektivizmus). Preto treba jazyk ochraňovať pred vplyvmi iných jazykov (purizmus, monolingvizmus, suverenizmus). Napokon, náš jazyk je taký bohatý a rozvinutý (reifikacionizmus, organicismus), že si nepotrebuje vypožičiavať z cudzích jazykov (suficientizmus, efabilizmus). Je našou vlasteneckou povinnosťou, aby sme zastavili ofenzívu anglického jazyka (imperializmus) a zabránili tomu, aby sa náš jazyk stal vazalom cudzích jazykov (kolonializmus; potentizmus).

Náš jazyk však nestačí chrániť pred cudzími vplyvmi. Aj medzi novotvarmi, ktoré vznikli na domácej báze, sa nájdu také, ktoré sú nebezpečné pre jazyk (perikulizmus) a môžu priniesť jeho skazu (damnificizmus, deštruktivizmus, defektivizmus, konzervativizmus). Tieto sú mnohokrát dôsledkom nedostatočného jazykového citu, z ktorého potom pramení nedostatočná kultúrnosť jazykového prejavu (perfekcionizmus). Veľa problémov vzniká z toho, že nie každý hovoriaci pozná gramatické pravidlá svojho materinského jazyka (regulizmus, kompetencionizmus), pričom je potrebné si uvedomiť, že je dôležité učiť sa nielen cudzie jazyky, ale aj náš materinský jazyk, a to až do konca života (docilizmus). Ani tí, ktorí poznajú pravidlá, ich vždy neuplatňujú, či už z nepozornosti (monitorizmus) alebo z nedbanlivosti (laxizmus) a pohodlnosti (odmietnutie komfortizmu).

Neologizmy, či už cudzieho alebo domáceho pôvodu, nielenže sťažujú porozumenie (percepcionizmus) a efektívnu komunikáciu (efektivizmus, komunikacionizmus), ale niekedy sú aj nesystémové (systemizmus). Tiež sa stáva, že pre neistotu ich významu (delimitacionizmus) ohrozujú exaktnosť výpovede (exaktizmus). Taktiež môže byť rušivé, ak už existujúce slová alebo gramatické formy začnú byť používané v nových významoch (izomorfizmus). Neraz je problém aj so zvukovou podobou neologizmov, najmä tých, ktoré sú cudzieho pôvodu: ťažko sa vyslovujú (fonicizmus), okrem toho spôsobujú ťažkosti v pravopise (ortografizmus, graficizmus). Tiež sa stáva, že niektoré cudzie slová mnohí používajú v deformovanej zvukovej podobe (originalizmus), čím vydávajú svedectvo o svojej nevzdelanosti (kompetencionizmus). Inokedy vznikajú v dôsledku chybnej analógie nové varianty (imitacionizmus), ktoré rozkladajú tradičný gramatický systém jazyka (invariabilizmus; deštruktivizmus). Pričom pri troške pozornosti by sa dali z rečových prejavov eliminovať nesprávne tvary vznikajúce v dôsledku ľahostajnosti a pohodlnosti (monitorizmus; lenizmus, moralizmus). Prejavom pohodlnosti je aj fakt, že mnohí si v slovníkoch neskontrolujú, či slová, ktoré používajú, vôbec existujú (vokabularizmus; kodifikacionizmus), a ak áno, aký je ich skutočný význam (originalizmus; izomorfizmus).

Používanie niektorých výrazových prostriedkov cudzieho alebo aj domáceho pôvodu je nevýhodné nielen z hľadiska hovoriacich, ale aj z hľadiska jazyka (reifikacionizmus, organicizmus, externizmus), keďže takéto slová a gramatické formy môžu viesť k nežiaducim jazykovým zmenám (dekadentizmus). Nájdu sa medzi nimi aj také, ktoré sú jednoducho zbytočné, lebo nepriťahujú do jazyka nič nové v porovnaní s tradičnými výrazovými prostriedkami (necesizmus, invariabilizmus, homogenizmus). Navyše sa môže stať, že výrazové prostriedky cudzieho pôvodu alebo aj iné nežiaduce jazykové prvky a formy budú pre jazyk škodlivé (damnificizmus), naprí-

klad preto, lebo sa šíria ako nákaza (infikacionizmus) a hrozí, že vytlačia tradičné výrazové prostriedky domáceho pôvodu z komunikácie a po čase aj z jazykového systému (extrudizmus, performancionizmus, purizmus). V dlhšej časovej perspektíve tak prispievajú k rozkladu jazykového systému (dekadentizmus).

Slová a ešte viac gramatické konštrukcie pochádzajúce z cudzích jazykov (napr. kalky, slovosled) neznamenajú pre spisovný – ba dokonca pre národný – jazyk nebezpečenstvo iba z hľadiska jeho fungovania (dilaborizmus), ale aj preto, že sa pod ich vplyvom môžu z jazyka stratiť jeho pradávané rysy (ancientizmus), osobité a len preň charakteristické výrazové prostriedky (idiomizmus), čím jazyk nielenže stratí niečo zo svojej prirodzenosti (naturizmus), krásy (dekorizmus) a expresivity (expresivizmus), ale utrpí aj jeho schopnosť vyjadriť špecifickú mentalitu hovoriacich (relativizmus, singularizmus), vyjadriť niečo z esencie jazyka a národa (charakterizmus, autentizmus). Vysoká miera vplyvu cudzieho jazyka, zvlášť ak sa prejavuje aj v gramatickom systéme, môže spôsobiť rozklad systému jazyka (dilaborizmus), ba dokonca môže viesť aj k opusteniu jazyka a k jazykovej asimilácii (relinkvizmus). Pričom zachovanie nášho jazyka pre ďalšie generácie nie je iba národným (etnoidentizmus) a štátnym záujmom (etatizmus): je záujmom celého ľudstva, aby sa na palette jazykov sveta zachoval aj náš jedinečný jazyk (singularizmus, vernakularizmus). A kto iný by mal pracovať v prospech tohto jazyka, ak nie my, pre ktorých je materinským jazykom (etnoidentizmus) a ktorí ho preto najlepšie poznáme (nativizmus, automaternizmus)?

Spisovný jazyk je potrebné chrániť nielen pred cudzími jazykovými vplyvmi, ale aj pred jazykovými prostriedkami používanými v prejavoch jazykovo menej vzdelaných hovoriacich, lebo tieto sú neraz prejavmi úpadku jazyka (defektivizmus), ničia jazykový vkus hovoriacich a vedú k nekvalitným jazykovým prejavom (docilizmus, elitizmus, elegantizmus, perfekcionizmus). Inokedy prejdú menej vzdelaní hovoriaci do druhého extrému: snažia sa vyzerať ako vzdelaní, ale v dôsledku slabších jazykových znalostí (kompetencionizmus) sa stane ich prejav afektovaným, strojeným, neprirodzeným (insensilizmus). Domnievajú sa, že kultivovaný prejav musí obsahovať komplikované (komplikacionizmus), neprirodzené (naturizmus) formulácie, pričom pravdou je pravý opak (simplicizmus). Inokedy sa hovoriaci neodôvodnene odklňajú od písanej formy a vyslovujú napríklad dlhé samohlásky krátko (literizmus, skriptizmus).

Dôsledkom slabších jazykových znalostí (kompetencionizmus) sa stáva, že si ľudia pomýlia jazykové prostriedky s podobným významom a poznáme aj také prípady, že tieto nesprávne slová a výrazy potom nakazia aj vzdelanejších hovoriacich (kontaminizmus; lapsizmus; defektivizmus), čím vnášajú do jazyka zbytočnú rozkolísanosť (invariabilizmus, necesizmus). Inokedy z nevedomosti, nepoznajúc pravidlá výslovnosti a pravopisu cudzích jazykov, nesprávne vyslovujú alebo píšú cudzie slová, čo môže mať za následok, že sa tieto slová udomácnia v nesprávnom tvare (originalizmus, lapsizmus, ortografizmus). Už aj preto je lepšie používať domáce slová (purizmus).

Meradlom správnosti výpovede nemôže byť iba rozšírenosť týchto výrazových prostriedkov, ale je dôležité aj to, kto ich používa: napr. výrazové prostriedky legitimizované veľikánmi literatúry sú nepochybne omnoho hodnotnejšie ako tie, ktoré sa do jazyka dostali nedávno, v dôsledku nevedomosti hovoriacich (beletrizmus, legitimizmus, konzervativizmus, skriptizmus).

Bolo by však chybou myslieť si, že jazyku môžu škodiť iba nevzdelaní hovoriaci (deštruktivizmus); mnoho jazykových chýb páchajú napríklad aj úradníci, keď používajú neprirodzený štýl (aformalizmus, naturizmus, normalizmus), vyjadrujú sa zložito, rozvláčne (simplicizmus, syntetizmus, brevizmus), neosobne (personalizmus), používaním odborného žargónu sťažujú porozumenie (žargónizmus, percepcionizmus). Avšak nesmieme zabudnúť ani na to, že aj keď vzdelaní ľudia alebo ľudia z mesta hovoria väčšinou správnejšie ako menej vzdelaní alebo ľudia žijúci na dedine (elitizmus, urbanizmus), v dôsledku ovládania cudzích jazykov používajú vo svojich prejavoch viac cudzích jednotiek (purizmus) a ich reč je menej prirodzená (naturizmus) ako reč dedine, ktorí sú menej vystavení vplyvu cudzích jazykov a ktorí uchovávajú jazyk v rýdzejšej,

neskazenej forme (ruralizmus). Nájdu sa však aj také jazykové problémy, ktoré sa rovnako týkajú vzdelaných aj nevzdelaných hovoriacich – napríklad nezdvorilý, vulgárny až obscénny spôsob vyjadrovania sa (decentizmus, antiobscenizmus) alebo používanie prázdnych slov bez významu (redundantizmus).

Popri doteraz spomenutých nebezpečenstvách treba ešte upozorniť na jazykovú módu: hovoriaci si často obľúbia určité slová, výrazy a začnú ich neustále používať (hyperfrekventizmus), čím sa ich štýl stáva bezvýrazným (expresivizmus) alebo vyumelkovaným (insensilizmus). To prináša so sebou nebezpečenstvo vytlačenia ich synonym z jazyka (extrudizmus), v dôsledku čoho dochádza k jeho ochudobneniu (dekadentizmus). Okrem jazykovej módy môže ochudobnenie jazyka spôsobiť aj ľahostajnosť (laxizmus) alebo pohodlnosť (odmietnutie komfortizmu) hovoriacich: namiesto toho, aby hľadali najvhodnejšie slovo (monitorizmus), povedia alebo napíšu to, ktoré im najskôr napadne, čo tiež spôsobuje nekultivovanosť jazykového prejavu (perfekcionizmus).

Ďalšou hrozbou je, že sa náš jazyk používa vo viacerých krajinách, kde naň vplyvajú iné jazyky, z čoho pramení nebezpečenstvo, že zanikne jednota spisovného jazyka (unicentrizmus). Tomuto je bezpodmienečne nutné zabrániť. Zachovanie jednoty nášho jazyka (štandardizmus, totemizmus) je základným národným záujmom (etnoidentizmus, etnolingvizmus). Je tiež dôležité nabádať našich krajanov v zahraničí, aby čo najviac používali svoj materinský jazyk, a tak vyjadřili svoju identitu (lingvoidentizmus).

Z uvedených faktov je zrejmé, že jazykovedec sa nemôže uspokojiť s tým, že jazyk svojho spoločenstva iba opíše (deskriptivizmus), ale je potrebné, aby svoju komunitu viedol k správneému používaniu jazyka (preskriptivizmus, expertizmus). Len týmto spôsobom sa dá zabezpečiť, aby sa náš jazyk vyvíjal priaznivým spôsobom (potentizmus, utopizmus, dekadentizmus).

Zo spomenutých ideológií tie, ktoré sa týkajú priamo charakteru a úlohy štandardnej (spisovnej) variety, môžeme zhrňujúco nazvať jazykovým štandardizmom (v medzinárodnej literatúre sa používa dvojnásobný termín *štandardná ideológia*, pozri napr. Milroy 2001, 2007). Ako už bolo uvedené vyššie, zvláštnu skupinu tvoria tie jazykové ideológie, ktoré zohrávajú dôležitú úlohu pri kodifikácii štandardnej variety, resp. pri rozhodnutiach týkajúcich sa jazykovej správnosti, a to napríklad aj v tom, ktoré jazykové formy možno v konkrétnych komunikátoch kvalifikovať ako „správne“, čiže spisovné. Tieto ideológie nazývame ideológiami jazykovej správnosti (pozri Lanstyák 2010, 2011a).

Značnú časť vyššie uvedených ideológií je možné zaradiť medzi ideológie jazykovej správnosti, hoci mnohé z nich figurujú aj v iných typoch štandardistických diskurzov (t. j. diskurzov týkajúcich sa štandardného jazyka), nielen v tých, ktoré sa zaoberajú jazykovou správnosťou. Takýmito ideológiami sú jazykový aformalizmus, ancientizmus, antižargónizmus, autentizmus, beletrizmus, brevizmus, dekorizmus, docilizmus, domesticizmus, efektivizmus, exaktizmus, elegantizmus, elitizmus, expertizmus, expresivizmus, fonicismus, graficizmus, homogenizmus, idiomizmus, invariabilizmus, izomorfizmus, kodifikacionizmus, konzervativizmus, legitimizmus, monitorizmus, monolingvizmus, moralizmus, naturizmus, originalizmus, ortografizmus, percepcionizmus, perfekcionizmus, personalizmus, purizmus, simplicizmus, skriptizmus, syntetizmus, systemizmus. Vo veľkej miere ambivalentnými ideológiami sú jazykový intuicionizmus, logicizmus, nativizmus, normalizmus, ruralizmus, situacionizmus, urbanizmus a uzualizmus. Tieto sú minimálne toľkokrát ignorované, koľkokrát sú

zohľadňované v kodifikačných rozhodnutiach.¹²

K charakteristike spisovného jazyka aj štandardistického diskurzu patrí aj to, ktoré ideológie sa v nich neobjavujú vôbec alebo len veľmi zriedkavo. Takýmito ideológiami sú jazykový egalitarizmus, ekvilibrizmus, intaktizmus, internacionalizmus, komplikacionizmus, liberalizmus, modernizmus, multilingvizmus, neutralizmus, opulizmus, plebejizmus, pluralizmus, regionalizmus, rekreacionizmus, ruralizmus, spontaneizmus, vernakularizmus. Tieto ideológie sa o to častejšie vyskytujú v antištandardistických diskurzoch zameraných na zlomenie hegemonie štandardu (ktoré však paradoxným spôsobom tiež možno považovať za štandardistické diskurzy, keďže vo veľkej miere rešpektujú pravidlá tvorenia štandardistického diskurzu (Silverstein 1996).

Odkazy

- Androutsopoulos, Jannis 2010. Ideologizing ethnolectal German. Johnson, Sally–Milani, Tommaso M. eds., *Language Ideologies and Media Discourse. Texts, Practices, Politics*. London–New York: Continuum International Publishing Group.
- Bartsch, Renate 1985. The influence of language standardization on linguistic norms. *Studia Linguistica* 39/1, 23–50.
- Buchholtz, Mary 2003. Sociolinguistic nostalgia and the authentication of identity. *Journal of Sociolinguistics* 7/3, 398–416.
- Coupland, Nikolas 2010. Language, ideology, media and social change. *Swiss Papers in English Language and Literature* 24, 55–79.
- Deumert, Ana–Vandenbussche, Wim 2003b. Research directions in the study of language standardization. Deumert, Ana–Vandenbussche, Wim eds., *Germanic Standardizations. Past to Present*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 455–469.
- Dolník, Juraj 2010a. *Teória spisovného jazyka, so zreteľom na spisovnú slovenčinu*. Bratislava: Veda.
- Dolník, Juraj 2010b. *Jazyk, človek, kultúra*. Bratislava: Kalligram.
- Elsaß, Stephan–Maitz, Péter 2012. New Language Norm Authorities in Germany: Ideological Roots and Social Consequences. Busse, Ulrich–Schneider, Ralf–Schröder, Anne eds., *Codification, Canons, and Curricula: Prescription and Description in Language and Literature*. Bielefeld: Aisthesis. 171–184.
- Elsaß, Stephan–Niehaus, Konstantin 2014. The standardization of a modern pluriareal language. Concepts and corpus designs for German and beyond. *Orð og tunga* 16, 47–67.
- Gal, Susan 2006a. Migration, Minorities and Multilingualism: Language Ideologies in Europe. Mar-Molinero, Clare–Stevenson, Patrick eds., *Language Ideologies, Policies and Practices. Language and the Future of Europe*. Basingstoke, Palgrave: Macmillan. 13–27.
- Gal, Susan 2006b. Contradictions of standard language in Europe: Implications for the study of practices and publics. *Social Anthropology* 14/ 2, 163–181.
- Gal, Susan–Woolard A. Kathryn 1995. Constructing Languages and Publics: Authority and Representation. *Pragmatics* 5/2, 129–138.
- Janicki, Karol 1989. Rebuttal of Essential Sociolinguistics. *York Papers in Linguistics* 13, 167–

---

¹² Je dôležité si uvedomiť, že v menšej miere sú takmer všetky ideológie jazykovej správnosti aplikované ambivalentným spôsobom, t. j. niekedy ich „elitárski interveniti“ ignorujú a argumentujú inými ideológiami v prospech alebo proti správnosti nejakého výrazového prostriedku.

178. Internetes változat: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED320406.pdf> (Posledné stiahnutie: 27. apríla 2015.)
- Jernudd, Björn H. 1993. Language planning from a management perspective: An interpretation of findings. Jahr, Ernst Håkon ed., *Language conflict and language planning*. Berlin: Mouton de Gruyter. 133–142.
- Kroskirty, Paul V. 2000a. Regimenting languages. Paul V. Kroskirty ed., *Regimes of Language*. Santa Fe: Santa Fe School of American Research Press. 1–34.
- Laihonen, Petteri 2004. A romániai bánási (bánáti) tolerancia és többnyelvűség a nyelvi ideológiák tükrében. Kovács Nóra–Osvát Anna–Szarka László eds., *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 81–97.
- Laihonen, Petteri 2009. *Language Ideologies in the Romanian Banat*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Lambert, Wallace E. 1972. *Language, Psychology and Culture*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Lanstyák István 1994. Három nyelv között (beszélgetés Milan T. vegyészmérnökkel). *Kétnyelvűség* 2/2–3, 29–40.
- Lanstyák István 2007. A nyelvhelyesség mint nyelvi probléma. *Kisebbségkutatás* 16/2, 199–213.
- Lanstyák István 2008. Nyelvművelés és nyelvalakítás. (A létező magyar nyelvművelés néhány jellegadó sajátosságáról.) Fazekas József ed., *Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára*, 46–68. Dunaszerdahely: Liliium Aurum.
- Lanstyák István 2009a. Nyelvi ideológiák és filozófiák. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11/1, 27–44.
- Lanstyák István 2009b. A *platni* botránya (Egy új stílusminősítési rendszer felé). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11/2, 25–40.
- Lanstyák István 2010. Nyelvhelyesség és nyelvi ideológia. Beke Zsolt–Lanstyák István–Misad Katalin ed., *Hungarológia a szlovák kultúra kontextusában*, 117–145. Pozsony/Bratislava: Stimul. <http://stella.uniba.sk/texty/HUNzbornik.pdf> (Posledné stiahnutie: 29. apríla 2015.)
- Lanstyák István 2011. A nyelvi ideológiák néhány általános kérdéséről. Misad Katalin–Cseh Zoltán eds., *Nova Posoniensia*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület–Kalligram Kiadó. 13–57.
- Lanstyák István 2012. Jazykové problémy a jazykové ideologie týkajúce sa viacjazyčnosti a jazykových kontaktov. Stankovska, Petra–Wtorkowska, Maria–Pallay, Jozef ed., *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 11–24.
- Lanstyák István 2014. *Nyelvalakítás és nyelvi ideológiák*. Ed. Csanda Gábor. Pozsony: Comenius Egyetem. http://web.unideb.hu/~tkis/lanstyak_istvan_nyelvalak_es_nyelvi_ideal_2014.pdf (Posledné stiahnutie: 29. apríla 2015.)
- Lanstyák István 2015. Záludné jazykové problémy: čo s nimi? Wachtarczyková, Jana–Satinská, Lucia–Ondrejovič, Slavomír eds., *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV. 177–193.
- Lanstyák István 2017. Nyelvi ideológiák (általános tudnivalók és fogalomtár). http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar2.pdf (Posledné stiahnu-

- tie: 22. júna 2017.)
- Lippi-Green, Rosina 1994. Accent, standard language ideology, and discriminatory pretext in the courts. *Language in Society* 23/2, 163–198.
- Lippi-Green, Rosina 2004. Language ideology and language prejudice. Finegan, Edward–Rickford, John R. eds., *Language in the USA: Themes for the twenty-first century*. Cambridge: Cambridge University Press. 289–304.
- McGroarty, Mary 2008. The Political Matrix of Linguistic Ideologies. Spolsky, Bernard–Hult, Francis M. eds., *The Handbook of Educational Linguistics*. Red. Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd. 98–112.
- Milroy, James 2001. Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5/4, 530–555.
- Milroy, James 2007. The ideology of the standard language. Llamas, Carmen–Mullany, Louise–Stockwell, Peter eds., *The Routledge Companion To Sociolinguistics*. London–New York: Routledge. 133–139.
- Milroy, Lesley 2001. Britain and the United States: Two Nations Divided by the Same Language (and Different Language Ideologies). *Journal of Linguistic Anthropology* 10/1, 56–89.
- Milroy, James–Milroy, Lesley 2012. *Authority in Language. Investigating Standard English*. London–New York: Routledge. (4rd edition.)
- MK SR 1997. *Štátny jazyk v praxi*. Bratislava: Univerzitná knižnica–Ministerstvo kultúry SR.
- Nekvapil, Jiří 2006. From language planning to language management. *Sociolinguistica* 20, 92–104.
- Nekvapil, Jiří 2009. The integrative potential of Language Management Theory. Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah eds., *Language Management in Contact Situations*. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang. 1–11.
- Nekvapil, Jiří–Sherman, Tamah 2013. Language ideologies and linguistic practices: The case of multinational companies in Central Europe. Barát, Erzsébet–Studer, Patrick–Nekvapil, Jiří eds., *Ideological Conceptualizations of Language: Discourses of Linguistic Diversity*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 85–117.
- Nekvapil, Jiří–Sherman, Tamah 2015. An introduction: Language Management Theory in Language Policy and Planning. *International Journal of the Sociology of Language* 232, 1–12.
- Neustupný, Jiří V. 2002. Sociolingvistika a jazykový management. *Sociologický časopis* 38/4, 429–442.
- Neustupný, Jiří V.–Nekvapil, Jiří 2003. Language Management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning* 4, 181–366.
- Niedzielski, Nancy A. – Preston, Dennis Richard 2003. *Folk Linguistics*. Berlin–New York: Walter de Gruyter.
- Pablé, Adrian–Haas, Marc 2010. Essentialism, codification and the sociolinguistics of identity. Junod, Karen–Maillat, Didier eds., *Peforming the Self. Swiss papers in English language and literature* 24, 33–46. Tuebingen: Narr.
- Preston, Dennis Richard 2003. Language with an Attitude. Chambers, Jack K.–Trudgill, Peter–Schilling-Estes, Natalie eds., *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford – Cambridge: Blackwell. 40–66.
- Silverstein, Michael 1996. Monoglot “Standard” in America: Standardization and Metaphors of Linguistic Hegemony. Brenneis, Donald–Macaulay, Ronald K. S. eds., *The Matrix of*

Language: Contemporary Linguistic Anthropology. Boulder–Colorado: Westview Press. 284–306.

Starý, Zdeněk 1995. *Ve jménu funkce a intervence*. Praha: Univerzita Karlova.

Tancer, Jozef 2010. Viacjazyčnosť v Bratislave. *Os* 14/2, 57–68.

Wolfram, Walt 1993. Ethical considerations in language awareness programs. *Issues in Applied Linguistics* 4, 225–255.

Woolard, Kathryn A. 1992. Language Ideology: Issues and Approaches. *Pragmatics* 2/3, 235–249.

Woolard, Kathryn A.–Schieffelin, Bambi B. 1994. Language Ideology. *Annual Review of Anthropology* 23, 55–82.

GLOSÁR

(1) Ideológie rôznych typov ↔ (2) ideológie jazykovej správnosti (a) zakorenené ideológie ↔ (b) nezakorenené ideológie

1. **Jazykový *aformalizmus (2b)** – na makroúrovni presvedčenie, že používanie formálnych (oficiálnych, neosobných) variet jazyka je *ab ovo* negatívnym javom („kancelárčinou“). Na mikroúrovni presvedčenie, že formálne jazykové formy sú *ab ovo* horšie ako ich ekvivalenty s knižnou, neutrálnou či inou štýlovo-komunikačnou hodnotou.
2. **Jazykový *akomodizmus (1b)** – presvedčenie, že všetky jazyky a jazykové variety sú rovnako vhodné, aby plnili funkcie, v ktorých ich daná jazyková komunita používa.
3. **Jazykový *aligizmus (1b)** – na makroúrovni presvedčenie, že každý dlhší rečový prejav je vždy možné jednoznačne priradiť k nejakému jazyku, „v ktorom“ daný prehovor odznel. Na mikroúrovni presvedčenie, že každú jednu jazykovú formu, ktorá sa objaví v nejakom prehovore (napr. morfému, slovo, slovné spojenie), je vždy možné jednoznačne priradiť k nejakému jazyku.
4. **Jazykový *alingvizmus (1b)** – presvedčenie, že niektoré jazyky – predovšetkým jazyky prírodných národov – nie sú skutočnými jazykmi, sú bez gramatiky, a nie sú spôsobilé na vyjadrenie pojmov moderného sveta a komplikovaných myšlienok moderného človeka.
5. **Jazykový *ancientizmus (2a)** – na makroúrovni presvedčenie, že (naj)staršie historicky doložené variety jazyka predstavujú vysokú kultúrnu hodnotu, a preto by kodifikácia mala byť založená na týchto varietach. Na mikroúrovni presvedčenie, že jazykové formy nachádzajúce sa v (naj)starších historicky doložených varietach jazyka sú *ab ovo* správnejšie ako neskoršie, resp. súčasné jazykové formy.
6. **Jazykový *asimilacionizmus (1a)** – presvedčenie, že jazykové problémy, ktoré vznikajú v medzijazykovej komunikácii kvôli menšinovým jazykom, resp. vo vnútrojazykovej komunikácii kvôli menšinovým (teda neštandardným) varietam, je najlepšie riešiť jazykovou asimiláciou jazykových, resp. spoločenských menšín, teda vo viacjazyčnej situácii nahradením menšinových jazykov jazykom väčšiny, v jednojazyčnej situácii nahradením neštandardných jazykových variet štandardnou jazykovou varietou.
7. **Jazykový *autentizmus (2a)** – na makroúrovni presvedčenie, že niektoré jazykové variety majú výnimočnú hodnotu preto, lebo lepšie vyjadrujú „podstatu“ daného jazyka ako iné variety. Na mikroúrovni presvedčenie, že jazyková forma, ktorá je z akéhokoľvek hľadiska autentičnejšia, je *ab ovo* správnejšia než tá, ktorá sa javí byť menej autentickou.
8. **Jazykový *automaternizmus (1a)** – presvedčenie, že každý človek má materinský jazyk: jazyk osvojený prirodzeným spôsobom, podstatne sa líšiaci od ostatných jazykov, ktoré si hovoriaci osvojil alebo ktoré sa naučil. Postoje hovoriaceho voči tomuto jazyku sa väčšinou výrazne líšia od jeho postojov voči ostatným jazykom.
9. **Jazykový *autonomizmus (2b)** – na makroúrovni presvedčenie, že z hľadiska jazykovej správnosti

je možné prehovory hodnotiť bez ohľadu na rečovú situáciu a jazykový kontext. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že správnosť jazykových foriem možno posúdiť izolovane, bez ohľadu na kontext.

10. **Jazykový *axiologizmus (1a)** – presvedčenie, že (národný) jazyk predstavuje výnimočnú (národnú) hodnotu, preto s ním treba narábať s patričnou úctou, zaslúži si osobitné zaobchádzanie.
11. **Jazykový *beletrizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že jazykové registre používané literármi, resp. texty tvorené spisovateľmi majú z jazykového hľadiska špeciálnu hodnotu a mimoriadny význam. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy používané spisovateľmi sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy používané osobami vykonávajúcimi iné povolanie.
12. **Jazykový *brevizmus (2b)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že kratšie jazykové formy sú *ab ovo* správnejšie ako dlhšie.
13. **Jazykový *damnificizmus (1a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že existujú jazykové variety alebo jazyky, ktoré sú škodlivé, nebezpečné, majú zhubný vplyv na iné jazykové variety, resp. jazyky (napr. štandardná varieta ohrozuje dialekty, slang ohrozuje štandardnú varietu, angličtina má zhubný vplyv na iné jazyky a pod.). *Na mikroúrovni* presvedčenie, že v jazyku existujú škodlivé jazykové formy, ktoré „ohrozujú“ iné jazykové formy, resp. samotný jazykový systém, škodia mu; tieto formy sa považujú za *ab ovo* nesprávne.
14. **Jazykový *darwinizmus (1a)** – presvedčenie, že aj jazyky prechádzajú tzv. procesom prirodzeného výberu: tie, ktoré sú z jazykového hľadiska dokonalejšie, silnejšie, zvíťazia nad menej dokonalými, slabšími jazykmi a zaujmú ich miesto.
15. **Jazykový *decentizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že spôsob vyjadrovania, ktorý zohľadňuje pravidlá zdvorilosti, je z jazykového hľadiska *ab ovo* lepší ako ten, ktorý na tento aspekt neberie ohľad. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy charakteristické pre zdvorilé vyjadrovanie sú *ab ovo* lepšie ako tie, ktoré sa vyskytujú skôr v nezdvorilej reči.
16. **Jazykový *defektivizmus (1a)** – presvedčenie, že v jazyku, resp. v jeho jednotlivých varieties môžu existovať jazykové formy, ktoré bez ohľadu na komunikačnú situáciu a jazykový kontext môžeme kvalifikovať ako „nehodné“, „nevýhodné“, „nesprávne“, „zlé“.
17. **Jazykový *deficitizmus (1a)** – presvedčenie, že neštandardné jazykové variety nie sú vhodné z jazykových dôvodov na plnenie niektorých jazykových funkcií, čiže nielen spoločensky, ale aj jazykovo sú podradnejšie ako štandardná varieta; vo vzťahu k mikrojednotkám ide o presvedčenie, že existujú jazykové formy, ktoré sú bežne používané nejakou spoločenskou skupinou, a predsa nie sú vhodné na plnenie tých funkcií, v ktorých sa používajú.
18. **Jazykový *dekadentizmus (1a)** – v radikálnejšej podobe presvedčenie, že jazyk sa časom nielen mení, ale zároveň aj upadá, čiže jazykové zmeny sú celkovo deštruktívne, ochudobňujú jazyk o výrazové prostriedky, v lepšom prípade uberajú z „krásky“, „sily“ jazyka; v miernejšej podobe presvedčenie, že v jazyku môže postupom času dôjsť k úpadku; tento úpadok však nie je zákonitý, dá sa mu zabrániť napr. kultivovaním jazyka.
19. **Jazykový *dekorizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že estetická atraktívnosť, krása prehovoru je absolútnou hodnotou. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že esteticky príťažlivé, napr. štylisticky zafarbené, metaforické, onomatopoické atď. jazykové formy sú *ab ovo* správnejšie ako formy štylisticky nezafarbené, esteticky menej príťažlivé.
20. **Jazykový *delimitacionizmus (1a)** – presvedčenie, že význam jazykových foriem možno vždy dobre odlíšiť, napr. jednoznačne sa dajú od seba oddeliť jednotlivé „významy“ slov alebo gramatických foriem, v rámci nich je možné rozlíšiť rôzne „významové odtiene“, tiež sa jednoznačne dajú vymedziť aj „funkcie“ gramatických foriem; podobne je vždy možné presne určiť významový rozdiel medzi dvoma alebo viacerými synonymickými formami.
21. **Jazykový *demokratizmus (1a)** – presvedčenie, že v používaní jazyka sa majú uplatňovať demokratické hodnoty, čiže základným ľudským právom každého hovoriaceho je používať taký jazyk alebo jazykovú varietu, aký, resp. akú v danej situácii považuje za najvhodnejšiu; cieľom statusového plánovania je dosiahnuť, aby sa toto základné ľudské právo rozšírilo na čo najviac ľudí.
22. **Jazykový *dependentizmus (1b)** – presvedčenie, že v súčasnosti sa zvyšuje „jazyková zraniteľ-

nost“ spoločnosti, preto treba jazyku venovať veľkú pozornosť, treba sa oňho starať, ochraňovať ho, aby bol schopný čeliť výzvam súčasnej doby.

23. **Jazykový *deskriptivizmus (1a)** – presvedčenie, že úlohou jazykovedca je opísať jazykové správanie hovoriacich, resp. opísať jazykové formy nachádzajúce sa prehovoroch. Hodnotiť jazykové správanie, resp. jazykové formy alebo predpisovať, aké jazykové formy by sa mali používať v tej ktorej situácii, medzi úlohy jazykovedca nepatrí.
24. **Jazykový *despotizmus (1a)** – presvedčenie, že postavenie jednotlivých jazykov, resp. jazykových variet a ich vzájomný vzťah v rámci toho-ktorého štátu je v záujme vytvorenia, uchovania či posilnenia stability štátu potrebné prísne regulovať prostredníctvom zákonov; každý občan je povinný rešpektovať jazykový poriadok, vytvorený a udržiavaný orgánmi štátnej moci, a prispôbovať sa tomuto poriadku.
25. **Jazykový *deštruktivizmus (1a)** – presvedčenie, že spôsob, akým sa jazyk používa (napr. používanie nespisovných jazykových foriem) môže jazyku uškodiť; to znamená, že hovoriaci sú schopní deštruktívne vplývať na jazyk tým, že (príliš) často používajú niektoré škodlivé jazykové formy alebo nesprávne používajú inak korektné jazykové formy.
26. **Jazykový *deteriorizmus (1a)** – presvedčenie, že jazyková a štylistická kvalita textu, ktorý je prekladom z iného jazyka, je *ab ovo* horšia ako je kvalita originálu, z ktorého bol preložený.
27. **Jazykový *difícilizmus (1b)** – presvedčenie, že materinský jazyk hovoriaceho alebo niektorý z jazykov, ktoré si neskôr osvojil, patrí medzi najťažšie jazyky sveta, ak nie je najťažší.
28. **Jazykový *diglosizmus (1b)** – presvedčenie, že v niektorých jazykových spoločenstvách štandardný jazyk pozostáva z dvoch jazykovo značne odlišných variet, z tzv. všednej a tzv. vysokej, ktoré sa miešajú len v malej miere. Tieto dve variety sa podľa presvedčenia hovoriacich aj výskumníkov používajú v odlišných doménach.
29. **Jazykový *dilaborizmus (1a)** – presvedčenie, že v jazyku môže pod vplyvom iných jazykov dôjsť k rozkladu jeho systému, v dôsledku čoho môže jazyk nastúpiť na cestu zániku; toto presvedčenie je dôvodom všeobecne rozšírenej mienky, že vplyv cudzieho jazyka na gramatiku je nebezpečnejší ako vplyv na slovnú zásobu.
30. **Jazykový *dištinkcionizmus (1a)** – presvedčenie, že jednotlivé jazyky či jazykové variety je možné od seba dobre odlíšiť.
31. **Jazykový *docilizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že jazykové variety, typy textov, žánre, spôsoby komunikácie vyučované v školách a pedagógmi považované za správne sú *ab ovo* lepšie ako tie, ktoré sa vo vzdelávaní neobjavujú, alebo ak sa objavia, sú pranierované. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy vyučované v školách a pedagógmi považované za správne sú *ab ovo* lepšie ako tie, ktoré sa vo vzdelávaní neobjavujú, alebo ak sa objavia, sú pranierované.
32. **Jazykový *doktizmus (1a)** – presvedčenie, že medzi používaním jazykových foriem označovaných za nesprávne a medzi vzdelanosťou hovoriacich, resp. úrovňou ich formálneho vzdelania je bezprostredný vzťah, čiže používanie jazykových foriem považovaných za nesprávne poukazuje na nevzdelanosť hovoriaceho.
33. **Jazykový *domesticizmus (2a)** – presvedčenie, že udomácnené jazykové formy sú *ab ovo* správnejšie ako menej udomácnené alebo neudomácnené. „Udomácnenosť“ v podstate znamená jednak rozšírenosť danej jazykovej formy v jazykovej komunite, jednak to, že sa jazyková forma integrovala do jazykového systému.
34. **Jazykový *efabilizmus (1b)** – presvedčenie, že každú ľudskú myšlienku možno vyjadriť v ktoromkoľvek prirodzenom jazyku sveta, všetko, čo je možné vyjadriť v jednom jazyku, dá sa reprodukovať aj v inom jazyku.
35. **Jazykový *efektivizmus (1b)** – ako všeobecná ideológia presvedčenie, že jedným zo základných zásad jazykovej komunikácie je snaha o ekonomickosť; snaha o ekonomickosť je aj jedným z najdôležitejších impulzov pre jazykové zmeny.
36. **Jazykový *efektivizmus (2b)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že ekonomickosť prehovoru je absolútnou hodnotou. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy vyhovujúce požiadavke ja-

zykovej ekonómie sú *ab ovo* správnejšie ako dlhšie formy.

37. **Jazykový *egalitarizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že jazyková hodnota jazykových variet je nezávislá od toho, ktoré spoločenské vrstvy ich používajú. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové variety používané jednotlivými spoločenskými vrstvami sú rovnako „správne“.
38. **Jazykový *ekvalizmus (1b)** – presvedčenie, že bilingválni hovoriaci, bez ohľadu na typ ich bilingvizmu, sú z hľadiska jazykového výkonu rovnocenní s jednojazyčnými hovoriacimi, nemôžu byť dvojnásobne „polojazyční“, semilingválni; v menšinových komunitách sa táto ideológia artikuluje ako konštatovanie, že hovoriaci, ktorí žijú v menšinovom postavení, nepoužívajú svoj materinský jazyk nesprávne, len inak, ako jednojazyční nositelia daného jazyka, resp. ako tí, pre ktorých je daný jazyk väčšinovým jazykom.
39. **Jazykový *ekvilibrizmus (1b)** – presvedčenie súvisiace s hodnotením jazykov a dialektov, podľa ktorého neexistujú lepšie a horšie jazyky a dialekty, ani ľahšie či ťažšie jazyky a dialekty. V každom jazyku či dialekte sú jazykové formy, ktoré sa dajú z nejakého hľadiska kvalifikovať pozitívne i negatívne, pričom sa klady a zápory v konečnom dôsledku vynulujú.
40. **Jazykový *ekvitizmus (1a)** – *v medzijazykových reláciách* presvedčenie, že ovládanie a používanie väčšinového jazyka zrovnoprávňuje občanov štátu a zabezpečuje im rovnaké možnosti uplatniť sa v spoločenskom živote. *Vo vnútrojazykovom kontexte* presvedčenie, že ovládanie a používanie štandardnej variety zrovnoprávňuje príslušníkov rečového spoločenstva a zabezpečuje im rovnaké možnosti uplatniť sa v spoločenskom živote.
41. **Jazykový *elegantizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že kultivovanosť jazyka je absolútnou hodnotou; starostlivo sformované prejavy, vyznačujúce sa kultivovaným štýlom, sú *ab ovo* hodnotnejšie, ako iné prejavy (napr. prejavy v hovorovom, neutrálnom či formálnom štýle). *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy charakteristické pre starostlivo sformované, kultivované prejavy sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy s hovorovou, neutrálnou či formálnou štylistickou hodnotou.
42. **Jazykový *elementarizmus (1a)** – presvedčenie, že jazykové formy nachádzajúce sa na vyššej rovine jazykového systému sú usúvzťažnením jazykových foriem z nižších rovín, dajú sa z nich kompletne „poskladať“.
43. **Jazykový *elitizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že spôsob, akým používajú jazyk príslušníci vzdelanejších spoločenských vrstiev, je *ab ovo* hodnotnejší, správnejší, lepší ako spôsob používania jazyka menej vzdelanými ľuďmi. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy používané vzdelanejšími spoločenskými vrstvami sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy používané menej vzdelanými spoločenskými vrstvami.
44. **Jazykový *emergentizmus (1a)** – presvedčenie, že zložitejšie jazykové štruktúry nie sú nutne čírou sumou jej jednotlivých zložiek, ale môžu byť aj novou a nie vždy predpovedateľnou kvalitou.
45. **Jazykový *etatizmus (1a)** – presvedčenie, podľa ktorého je medzi štátom a národným jazykom veľmi silná väzba. Toto presvedčenie sa prejavuje medzi inými v myšlienke, že štátne a etnické hranice sú – alebo aspoň by mali byť – identické. V tomto ponímaní je prítomnosť menšinových jazykov v štátnom spoločenstve rušivým alebo dokonca deštruktívnym faktorom, ktorý treba podľa možnosti jazykovou politikou zameranou na posilňovanie štátneho jazyka eliminovať.
46. **Jazykový *etnoidentizmus (1b)** – presvedčenie, že nielen identita jednotlivých hovoriacich, ale aj identita jednotlivých etníc sa viaže ku konkrétnym jazykom alebo jazykovým varietám; to znamená, že etnická identita je neoddeliteľná od jazykovej identity. Z toho vyplýva, že, strata jazyka na úrovni jednotlivca a jazyková asimilácia na úrovni komunity nevyhnutne vedie k zmene etnického povedomia. Etnoidentistická ideológia sa prejavuje aj v presvedčení, že hovoriaci výberom jazyka – pokiaľ ho neurčujú externé faktory – okrem svojej jazykovej identity demonštruje aj svoju etnickú identitu.
47. **Jazykový *etnolingvizmus (1a)** – presvedčenie, že hranice jazyka a etnika sú totožné. Toto je základom územných nárokov odvolávajúcich sa na jazyk: ak je geograficky súvislé územie rozdelené štátnou hranicou a na oboch stranách hranice sa hovorí tým istým jazykom, poukazuje to na

to, že obyvateľstvo rozdelené štátnou hranicou patrí nutne k tomu istému etniku, napr. nemecky hovoriace obyvateľstvo Švajčiarska alebo Rakúšania k nemeckému etniku, holandsky hovoriace obyvateľstvo Holandska a Belgicka k holandskému etniku.

48. **Jazykový *exaktizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že obsahovo presný, jednoznačný prehovor je absolútnou hodnotou. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazyková forma, ktorá je z hľadiska denotácie presnejšia, menej zavádzajúca, jednoznačnejšia, je *ab ovo* správnejšia ako tá, ktorá menej presne alebo nejasne odkazuje na denotát.
49. **Jazykový *excellentizmus (1a)** – presvedčenie, že štandardná varieta je aj z jazykového hľadiska nadradená nad iné variety: je vyspelejšia, bohatšia, je efektívnejším nástrojom komunikácie ako iné variety; niektorí si dokonca myslia, že je logickejšia alebo krajšia ako iné variety.
50. **Jazykový *exkludizmus (1a)** – presvedčenie, že jazykové formy považované za nesprávne, napr. cudzie slová alebo jazykové formy používané menej vzdelaným hovoriacimi, nie sú súčasťou daného jazyka.
51. **Jazykový *expertizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že jazykovedci, na základe poznania jazykového systému, vedia lepšie ako laickí hovoriaci, aké jazyky, variety, normy potrebuje daná jazyková komunita a že oni sú povolani rozhodovať o správnosti či nesprávnosti jednotlivých jazykových foriem.
52. **Jazykový *expertizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že jazyky a jazykové variety, ktoré jazykovedci považujú za vhodnejšie, predstavujú väčšiu hodnotu ako tie, ktoré sú profesionálmi pokladané za menej hodnotné. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré jazykovedci považujú za správne, sú skutočne vyhovujúcejšie pre hovoriacich ako tie, ktoré odborníci nepovažujú za správne.
53. **Jazykový *expozitizmus (1a)** – presvedčenie, že miera ovládania jazyka závisí predovšetkým od toho, koľko je hovoriaci danému jazyku vystavený, a nie od toho, či si daný jazyk osvojil ako prvý, či sa s ním stotožňuje, či ho považuje ho za svoj materinský jazyk.
54. **Jazykový *expresivizmus (2b)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že štylisticky príznakový, expresívny prehovor s nadpriemerným emočným nábojom je absolútnou hodnotou. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že štylisticky príznaková, expresívna jazyková forma s nadpriemerným emočným nábojom je *ab ovo* vhodnejšia ako štylisticky bezpríznaková jazyková forma, ktorá je bez expresívnej hodnoty.
55. **Jazykový *externizmus (1a)** – presvedčenie, že také entity, ako „jazyky“ alebo „jazykové variety“, resp. javy viažuce sa k týmto entitám existujú (aj) mimo hovoriacich: ľudia si ich osvojujú, resp. sa ich učia a používajú ich podobným spôsobom ako akési externé nástroje.
56. **Jazykový *extrudizmus (1a)** – presvedčenie, že niektoré jazykové formy sú pre jazyk nebezpečné preto, lebo sú schopné vytlačiť iné formy z komunikácie a tým aj z jazykového systému.
57. **Jazykový *fetišizmus (1a)** – presvedčenie, ktorého prívrženci stavajú (národný) jazyk na piedestál, pripisujú mu nadprirodzené vlastnosti prislúchajúce božstvám (napr. jazyk je zdrojom života, je hoden toho, aby sme ho uctievali a pod.), pestujú kult jazyka.
58. **Jazykový *fonicizmus (2b)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že ľahšie vysloviteľná alebo z auditívneho hľadiska lepšie znejúca jazyková forma je *ab ovo* správnejšia ako ťažšie vysloviteľná alebo z auditívneho hľadiska horšie znejúca jazyková forma.
59. **Jazykový *formalizmus (1a)** – presvedčenie, že najpresnejší preklad je ten, ktorý čo najvernejšie kopíruje štruktúru jazykových foriem zdrojového jazyka. Toto presvedčenie je v pozadí prekladovej stratégie založenej na formálnej ekvivalencii.
60. **Jazykový *genetizmus (1b)** – presvedčenie, že medzi fyzicko-genetickým pôvodom jazykovej komunity a pôvodom jej jazyka je organická súvislosť.
61. **Jazykový *geolingvizmus (1b)** – presvedčenie, že medzi jazykmi a ich geografickým rozložením je organická súvislosť; niektoré špecifiká zemepisného regiónu sa odrážajú nielen v slovnej zásobe, ale aj vo fonetike a v gramatike jazykov. Platí to najmä o vplyve klimatických faktorov na jazykový systém.

- 62. Jazykový *getoizmus (1a)** – presvedčenie, že menšinové jazyky a jazykové variety prinášajú rozdelenie obyvateľov štátu a uzavierajú nositeľov menšinových jazykov a variet do akéhosi jazykového geta. Preto by sa jazykové menšiny mali asimilovať a používatelia „menšinových variet“, napr. nárečí by mali namiesto svojej vernakulárnej variety používať radšej štandardnú.
- 63. Jazykový *globalizmus (1a)** – presvedčenie, že pre je všetky jazykové spoločenstvá výhodné, ak sa v medzinárodnej komunikácii používa jediný jazyk; preto treba presadzovať jeho osvojenie si ako druhého jazyka a jeho používanie v medzinárodnej komunikácii, resp. docieľiť, aby sa stal hlavným jazykom vedy a techniky.
- 64. Jazykový *graficizmus (2b)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že jazyková forma, ktorá sa ľahšie zachytáva písmom, je *ab ovo* správnejšia aj z jazykového hľadiska ako tá, ktorá sa ťažšie zaznamenáva.
- 65. Jazykový *hierarchizmus** – v menej prísnej forme presvedčenie, že medzi jazykmi a jazykovými variety sú kvalitatívne rozdiely, môžeme rozlíšiť nadradené a podradné, rozvinuté a menej rozvinuté, hodnotnejšie a menej hodnotné jazyky a jazykové variety. V prísnejšej forme presvedčenie, že aj medzi ľuďmi hovoriacimi danými jazykmi a používajúcimi dané jazykové variety sú podobné kvalitatívne rozdiely.
- 66. Jazykový *holizmus (1a)** – presvedčenie, že medzi jazykmi jazyky dvojjazyčného hovoriaceho je mimoriadne silná väzba, tvoria jednoliaty celok. Preto nie je správne skúmať jeden z jazykov dvojjazyčného hovoriaceho bez ohľadu na druhý jazyk; ďalej nie je správne – a ani sa nedá – posúdiť jazykový výkon dvojjazyčného hovoriaceho v jednom jazyku bez toho, aby sme brali ohľad na jeho kompetenciu v druhom jazyku. (Rovnaká je situácia v prípade viacerých jazykov viacjazyčných hovoriacich.)
- 67. Jazykový *homogenizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že jazyková a varietová rozmanitosť, ako aj jazyková variabilita je negatívnym javom. Prívrženci tejto ideológie presadzujú jazykovú jednoliatosť, resp. jednoliaty jazyk na úkor jazykovej a varietovej rozmanitosti, ako aj jazykovej variability.
- 68. Jazykový *homogenizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že jazykovo homogénne používanie jazyka je *ab ovo* správnejšie ako také používanie jazyka, ktoré sa vyznačuje miešaním foriem z rôznych jazykov či jazykových variet, resp. striedaním kódov; podobne jazykovo jednoliatejšie jazykové variety sú *ab ovo* hodnotnejšie ako jazykové variety z nejakého hľadiska miešané. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že homogénne jazykové formy sú *ab ovo* správnejšie ako miešané, hybridné jazykové formy (ktoré vznikli napr. z dvoch či viacerých jazykov, jazykových variet alebo kontamináciou foriem hoci aj z toho istého jazyka).
- 69. Jazykový *hyperfrekventizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že radikálne zvýšenie frekvencie výskytu určitých jazykových foriem – čiže jazyková móda – je negatívnym javom, jednak preto, lebo význam módných slov sa môže stať „bezbrehým“, jednak preto, lebo ich časté používanie zovšedňuje štýl, okrem toho môže spôsobiť potlačenie iných, alternatívnych jazykových foriem do úzadia.
- 70. Jazykový *hyperfrekventizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na mikroúrovni* presvedčenie, že neustále „omieľané“ jazykové formy, predovšetkým tzv. módné slová sú *ab ovo* horšie ako ich menej módné alebo nie módné ekvivalenty.
- 71. Jazykový *charakterizmus (1b)** – presvedčenie, že jazyk odzrkadľuje charakterové vlastnosti a spôsob rozmýšľania národa, ktorý ním hovorí. Jazykové zmeny, ktoré nastávajú pod cudzím vplyvom, túto súvislosť narúšajú, preto sú nežiaduce.
- 72. Jazykový *idiomizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že jazyk, jazyková varieta alebo prehovor, ktorý vo veľkej miere „uchováva“ jazykové formy charakteristické pre daný jazyk, resp. obsahuje veľké množstvo takýchto jazykových foriem, je *ab ovo* hodnotnejší ako ten, ktorý ich obsahuje menej. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy charakteristické pre daný jazyk sú bez ohľadu na komunikačnú situáciu *ab ovo* správnejšie ako tie, ktoré sú prítomné aj v mnohých iných jazykoch a najmä sú správnejšie ako tie, ktoré vznikli pod vplyvom iných jazy-

kov.

- 73. Jazykový *iluzionizmus (1a)** – presvedčenie, že „jazyk“, „jazyková varieta“, „dialekt“, „register“, „materinský jazyk“ a podobné pojmy patria do sveta ilúzií a sú založené na chybnéj percepcii rečovej aktivity hovoriacich.
- 74. Jazykový *imitacionizmus (2b)** – na *mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré vznikli analogicky, na základe existujúcich vzorcov, sú *ab ovo* horšie ako menej pravidelné formy tradične zaužívané v jazyku.
- 75. Jazykový *imperfekcionizmus (1a)** – presvedčenie, že tak jazykový systém, ako aj jazykové diskurzy sú *ab ovo* nedokonalé: ľudské jazyky neumožňujú úplne jednoznačné, presne formulácie.
- 76. Jazykový *imperializmus (1a)** – presvedčenie, že existujú jazyky, resp. jazykové variety, ktoré politickú, ekonomickú, technickú, kultúrnu moc podporujúcu ich prestíž využívajú na expanziu, čím ohrozujú iné jazyky a jazykové variety, obmedzujú ich používanie, znižujú ich životný priestor. V oblasti medzijazykovej komunikácie v súčasnosti sa za takýto jazyk v celosvetovom meradle považuje angličtina. V oblasti vnútrojazykovej komunikácie je „podmaniteľkou“, ohrozujúcou iné variety, štandardná varieta podporovaná spoločenskou elitou.
- 77. Jazykový *infkacionizmus (1a)** – presvedčenie, že jazykové formy považované za nesprávne sa šíria podobne ako nákazlivé choroby v časoch epidémie, sú schopné nakaziť iných hovoriacich a tým škodiť jazyku.
- 78. Jazykový inkomunikabilizmus (1b)** – presvedčenie, že pre rozdiely medzi spoločenskými charakteristikami a poznatkami o svete jednotlivých (skupín) hovoriacich existujú také verbálne odkazy, ktoré sa dajú odovzdať jednej skupine hovoriacich, ale nedajú inej skupine hovoriacich, aj keď hovoria obidve skupiny tým istým jazykom.
- 79. Jazykový *inofenzivizmus (1a)** – presvedčenie, že tzv. politicky korektné používanie jazyka pomáha potlačiť negatívne hodnotenie skupín ľudí majúcich znevýhodnené postavenie v spoločnosti, resp. diskrimináciu skupín ľudí, ktorí sú v znevýhodnenom postavení. V jemnejšej forme je politicky korektný spôsob používania jazyka akási forma zdvorilosti, taktný spôsob vyjadrovania sa, ktorým sa dá zamedziť tomu, aby sa znevýhodnení ľudia cítili dotknutými, keď sa spomína ich stav.
- 80. Jazykový *inopizmus (1a)** – presvedčenie, že hovoriaci jazykov a jazykových variet, ktoré možno v určitom zmysle slova považovať za menšinové, trpia jazykovým hendikepom: v určitých funkciách nie sú schopní používať svoj jazyk, lebo im v tom bráni nedostatočná jazyková kompetencia. Príčinou tohto stavu je, že ich jazyk nie je dovolené alebo možné používať v určitých doménach používania jazyka.
- 81. Jazykový *inštrumentalizmus (1a)** – presvedčenie, že jazyk je pre hovoriacich vopred daný externý nástroj, ktorý oni iba využívajú na svoje účely, a ktorý je možné podobne ako nástroje vo fyzickom svete zdokonaľovať. Zdôrazňovanie tejto ideológie je charakteristické pre odborníkov, ktorí sa zaoberajú funkčnou diferenciaciou jazyka.
- 82. Jazykový *insensilizmus (2a)** – na *mikroúrovni* presvedčenie, že štylisticky nepríznačné jazykové formy sú *ab ovo* lepšie ako tie, ktoré hovoriaci vnímajú ako afektované, strojené, neprirodzené, umelé.
- 83. Jazykový *intaktizmus (1b)** – presvedčenie, že do jazykových procesov nie je potrebné vedome zasahovať, jazykové zmeny netreba umelo ovplyvňovať. V menej prísnej forme presvedčenie, že umelé zasahovanie môže byť potrebné, ale iba v obmedzenom rozsahu (napr. pri kultivovaní odborných jazykov).
- 84. Jazykový *integrizmus (1a)** – presvedčenie, že prvý jazyk znevýhodnených spoločenských skupín (napr. marginalizovaných spoločenských vrstiev, utláčaných jazykových menšín) je takým istým (úplným) jazykom, ako jazyk spoločenských skupín vo výhodnejšom postavení; je len iný, nie však horší.
- 85. Jazykový *internacionalizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že internacionalizácia jazykov, ich vzájomné zblížovanie sa je z hľadiska medzinárodnej komunikácie

pozitívna tendencia, ktorú treba podporovať hoci aj kodifikačnými opatreniami. Nemá sa brániť preberaniu jazykových foriem cudzieho pôvodu alebo vytvorených podľa cudzích vzorov, najmä ak ide o formy a štruktúrne vzory pochádzajúce zo svetových jazykov.

86. **Jazykový *internacionalizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že svetové jazyky plniace funkciu *lingua franca* sú zvlášť hodnotné. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré nachádzame v mnohých, najmä vo svetových jazykoch, alebo ktoré majú paralely v takýchto jazykoch, sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy, ktoré sa špecificky viažu k jednému alebo k niekoľkým jazykom. Prívrženci tohto názoru pozitívne vnímajú zblížovanie jazykov, preberanie cudzích slov a štruktúr.
87. **Jazykový *internizmus (1a)** – presvedčenie, že entity, ktoré zvykneme nazývať „jazykmi“ alebo „jazykovými varietami“, resp. ktoré sme zvykli spájať s jazykmi alebo jazykovými varietami, mimo hovoriacich neexistujú.
88. **Jazykový *intervencionizmus (1a)** – presvedčenie, že (v moderných jazykových komunitách) je potrebné vo väčšej či menšej miere zasahovať do jazykových procesov a ovplyvňovať spontánne jazykové zmeny.
89. **Jazykový *intranslabilizmus (1b)** – presvedčenie, že jazyky nie sú vzájomne preložiteľné; to znamená, že existujú pojmové obsahy, ktoré v jednom jazyku sú v plnej miere kódovateľné, kým v inom jazyku nie.
90. **Jazykový *intuicionizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že pri hovorí a písaní je najlepšie opierať sa o jazykový cit, ktorý vždy poskytne hovoriacemu správne usmernenie, keď narazí na nejaký jazykový problém.
91. **Jazykový *intuicionizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že ak sa hovoriaci pri rečovej produkcii opiera o svoj jazykový cit, výsledný produkt rečovej aktivity bude v každom prípade lepší, ako keby sa opieral o iné nástroje (napr. o slovník, učebnicu gramatiky, o pravidlo naučené v škole a pod.). *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazyková forma, ktorá je v súlade s jazykovým citom hovoriaceho, je *ab ovo* správnejšia ako forma, ktorú jeho jazykové cítenie odmieta.
92. **Jazykový *invariabilizmus (2b)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré nemajú tvarové varianty, resp. synonymá, sú *ab ovo* správnejšie ako tie, ktoré existujú vo viacerých tvarových variantoch. Táto ideológia sa môže prejavovať odmietnutím samotnej lexémy (ak má tradičné synonymum), alebo tým, že len jeden z jej variantov sa označí za správny.
93. **Jazykový *izomorfizmus (2b)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré majú iba jednu funkciu, resp. význam, sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy s viacerými funkciami, resp. významami.
94. **Jazykový *klaudizmus (1b)** – presvedčenie, že (deskriptívni aj preskriptívni) jazykovedci majú „normálny“ jazykový cit narušený teoretickými znalosťami o štruktúre a vývine jazykov a ich variet, sú preto atypickými hovoriacimi nachádzajúcimi sa na periférii svojej jazykovej komunity, a tak sú na základe vlastného jazykového cítenia menej schopní posúdiť jazykové normy a normy správnosti vlastnej jazykovej komunity ako laickí hovoriaci.
95. **Jazykový *kodifikacionizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že jazykové prehovory pozostávajúce výlučne z kodifikovaných jazykových foriem sú *ab ovo* správnejšie ako prehovory, ktoré obsahujú aj nekodifikované formy. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré sa uvádzajú (ako správne) v kodifikačných príručkách, gramatikách, v publikáciách o jazykovej kultúre sú *ab ovo* správnejšie ako tie, ktoré sa v takýchto prácach nenachádzajú, resp. sú v nich uvádzané ako menej správne, nesprávne, subštandardné a pod.
96. **Jazykový *koercivizmus (1a)** – presvedčenie, že tí, ktorí sú pri moci, majú právo nariadiť hoci aj použitím prinucovacích prostriedkov (či už všeobecne, alebo iba vzhľadom na niektoré domény používania jazyka), ako majú iní hovoriť: akým jazykom, v rámci jedného jazyka akou varietou, ktoré jazykové formy majú používať a ktorých sa strániť atď.
97. **Jazykový *kogitizmus (1b)** – presvedčenie, že myšlienka nachádzajúca sa v texte, resp. v časti

textu je nezávislá od jazykovej formy, preto je možné ju v inom jazyku dokonale reprodukovat' v inej jazykovej podobe. Toto presvedčenie je v pozadí prekladateľskej stratégie založenej na tzv. dynamickej alebo funkčnej ekvivalencii.

98. **Jazykový *kolonializmus (1a)** – presvedčenie, že preberanie jazykových foriem je dôsledkom akéhosi jazykového kolonializmu: tým, že prijímajúci jazyk (veľa) preberá z odovzdávajúceho jazyka, akoby sa mu podrobil.
99. **Jazykový *komfortizmus (1a)** – presvedčenie, že je dôležitejšie, aby hovoriaci mohol používať svoj jazyk čo najľobodnejšie, bez prísnych normatívnych obmedzení, ako to, aby vyhovel jazykovému ideálu nezávislému od konkrétnej rečovej situácie.
100. **Jazykový *komodizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že jazykový prejav, ktorý obsahuje jazykové formy zodpovedajúce komunikačnému zámeru, cieľu hovoriaceho, je *ab ovo* správny. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré vyhovujú komunikačnému zámeru, cieľu hovoriaceho, sú *ab ovo* správne.
101. **Jazykový *kompartmentalizmus (1a)** – presvedčenie, že medzi jazykmi hovoriacich žijúcich v dvojjazyčných komunitách je určitá „delba práce“: v jednej časti domén používania jazyka sa spravidla používa (skôr) jeden, v iných doménach (skôr) druhý jazyk. V troj- alebo ešte viacjazyčných komunitách je to podobne aj s tretím, štvrtým atď. jazykom. (Aj) týmto sa zvykne vysvetľovať fakt, že viacjazyční hovoriaci spravidla poznajú svoje jazyky, resp. ich dialekty, registre v nerovnakej miere.
102. **Jazykový *kompetencionizmus (1a)** – presvedčenie, že medzi používaním jazykových foriem, ktoré sa považujú za nesprávne, a ovládaním jazyka hovoriacimi je bezprostredná súvislosť, čiže používanie nesprávnych jazykových foriem svedčí o slabšom ovládaní jazyka.
103. **Jazykový *komplikacionizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že prehovory formulované komplikovanejším spôsobom sú *ab ovo* správnejšie ako prehovory formulované jednoduchšie. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že komplikovanejšie jazykové formy sú *ab ovo* správnejšie ako jednoduchšie.
104. **Jazykový *komprehenzionizmus (2b)** – presvedčenie viacjazyčného hovoriaceho, že hlavným cieľom pri výbere jazyka je dosiahnuť čo najlepšie vzájomné porozumenie. Preto výber jazyka nie je motivovaný snahou o vyjadrenie jazykovej identity a nutne ani jazykovými preferenciami hovoriaceho.
105. **Jazykový *komunikacionizmus (1b)** – presvedčenie, že jedinou dôležitou funkciou prehovoru je komunikačná funkcia, transfer nejakého pojmového obsahu od odosielateľa k adresátovi; ignorované sú iné dôležité funkcie jazyka, ako napr. označovanie identity hovoriaceho alebo estetická funkcia.
106. **Jazykový komunikabilizmus (1b)** – presvedčenie, že odkaz sformulovaný verbálne pre určitú skupinu hovoriacich je vhodnou selekciou jazykových foriem možné odovzdať akejkolvek inej skupine hovoriacich, nezávisle od spoločenských charakteristík skupín hovoriacich a tiež nezávisle od ich poznatkov o svete.
107. **Jazykový *konštruktivizmus (1a)** – presvedčenie, že entity ako „jazyk“, „jazyková varieta“, „dialekt“, „register“, „materinský jazyk“ atď. nemajú skutočnú existenciu, ale ich hovoriaci konštruujú počas svojich metajazykových aktivít, za základe javov spojených s hovorením.
108. **Jazykový *kontaktizmus (1a)** – presvedčenie, že jazykové kontakty hrajú fundamentálnu úlohu v dejinách jazyka: kontaktný efekt je jedným z najdôležitejších, ak nie najdôležitejším stimulom pre jazykové zmeny.
109. **Jazykový *kontaminizmus (2a)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré vznikli kontamináciou, sú *ab ovo* horšie ako tie, ktoré pochádzajú z jediného slovného kmeňa alebo morfémy.
110. **Jazykový *kontextualizmus (1a)** – presvedčenie, že ľudská reč je závislá od kontextu: nie každú myšlienku možno vyjadriť jazykovými prostriedkami; existujú myšlienky, na vyjadrenie ktorých je nevyhnutný kontext daný vedomosťami o svete, kultúrnym zázemím hovoriacich

a komunikačnou situáciou, v ktorej sa nachádzajú.

- 111. Jazykový *konzervativizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že tradičné jazykové formy predstavujú mimoriadnu hodnotu, preto ich uchovanie je spoločenským, kultúrnym, dokonca národným záujmom. Prívrženci tejto ideológie podporujú jazykový manažment zameraný na spomalenie alebo aj zvrátenie jazykových zmien.
- 112. Jazykový *konzervativizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že archaickejšie jazyky a jazykové variety obsahujúce viac starších jazykových foriem (napr. izolované jazyky a nárečia; jazyky s okrajovou polohou v rámci svojich jazykových rodín, okrajové nárečia) sú *ab ovo* hodnotnejšie ako tie, ktoré prešli väčšími zmenami. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že tradičné, staršie jazykové formy sú *ab ovo* správnejšie ako tie, ktoré vznikli alebo boli prebraté v neskoršom období.
- 113. Jazykový *korekcionizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že každý náročnejší prehovor musí vyhovovať pravidlám jazykovej správnosti; je veľmi dôležité, aby si každý hovoriaci osvojil tieto pravidlá a aplikoval ich nielen v oficiálnej, ale aj v neoficiálnej komunikácii.
- 114. Jazykový *korekcionizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že spôsob komunikácie, pri ktorom sa dbá o dodržiavanie pravidiel jazykovej správnosti je aj z jazykového hľadiska hodnotnejší ako ten, pri ktorom sa tieto pravidlá neuplatňujú alebo sa uplatňujú len málo. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazyková forma, ktorá je v súlade s pravidlami jazykovej správnosti je *ab ovo* správnejšia ako jazyková forma, ktorá tieto pravidlá porušuje.
- 115. Jazykový *lapsizmus (2a)** – presvedčenie, že jazykové formy, ktoré vznikli v dôsledku jazykového lapsusu alebo iného typu omylu súvisiaceho s jazykom, napr. kontamináciou slov alebo jazykových konštrukcií, výslovnosťou podľa písmen, nesprávnym vyčítaním slov v starších textoch a pod., sú menej vhodné ako tie, ktoré vznikli všeobecne uznávanými slovotvornými alebo zvukomalebnými postupmi.
- 116. Jazykový *laxizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že slobodné, uvoľnené používanie jazyka bez väčšej sebadisciplíny je *ab ovo* horšie ako vedomé, koncentrované používanie jazyka s veľkou sebadisciplínou.
- 117. Jazykový *legitimizmus (1a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že jazyky a jazykové variety legitimizované štátnou mocou alebo iným spôsobom (napr. jazyky „s bohatou minulosťou“; jazyky vyhlásené za úradné; jazyky, ktoré nadobudli nejakú špecifickú funkciu; jazykové variety a jazyky, ktoré umožňujú spoločenský vzostup a pod.) sú *ab ovo* hodnotnejšie ako tie, ktoré sú bez takejto legitimizácie. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy patriace k legitimizovaným jazykom alebo jazykovým varietam sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy patriace k iným jazykom alebo jazykovým varietam.
- 118. Jazykový *lenizmus (2a)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré vznikli v dôsledku snahy o jazykovú efektívnosť, sú prejavmi pohodlnosti, lenivosti, ľahostajnosti, nepozornosti atď. hovoriacich a ako také sú *ab ovo* horšie ako tradičné, dlhšie, komplikovanejšie, menej efektívne jazykové formy.
- 119. Jazykový *liberalizmus (1a)** – presvedčenie, že výber jazyka aj spôsob používania jazyka je súkromnou záležitosťou hovoriaceho, univerzálnym ľudským právom, ktoré – ak sa neuplatňuje prirodzeným spôsobom – by mal zabezpečiť pre svojich občanov štát; uprednostňovanie niektorého jazyka alebo variety na úkor iných jazykov alebo variet je porušením jazykových ľudských práv.
- 120. Jazykový *lingvicizmus (1a)** – presvedčenie, že jazykové rozdiely oprávňujú (skupiny) ľudí k tomu, aby (skupiny) iných ľudí, ktorí síce hovoria tým istým jazykom, ale iným spôsobom alebo ľuďmi, ktorí hovoria inými jazykmi odmietli, resp. diskriminovali.
- 121. Jazykový *lingvizmus (1b)** – presvedčenie, podľa ktorého to, že ľudia alebo skupiny ľudí hovoria podobne a produkujú diskurzy pozostávajúce z podobných jazykových foriem, je prejavom

existencie abstraktnej, predsa dobre opísateľnej entity zvanej „jazyk“, ktorá riadi hovorenie a určuje vnútornú štruktúru prehovorov.

122. **Jazykový *lingvoidentizmus (1b)** – presvedčenie, že jazyková identita jednotlivca sa za každých okolností viaže na jeden konkrétny, dobre vymedziteľný jazyk či jazykovú varietu, čiže každý človek sa stotožňuje s jedným, dobre vymedziteľným jazykom alebo s jednou jazykovou varietou, ktorú považuje za svoju. Hovoriaci výberom jazyka – pokiaľ ho neurčujú externé faktory – demonštruje aj svoju jazykovú identitu.
123. **Jazykový *literizmus (2b)** – na *mikroúrovni* presvedčenie, že výslovnosť by mala odzrkadľovať spôsob, akým sa slovo píše: ak je medzi grafickou a fónickou formou nejakého slova rozdiel, správnejšie, žiaducejšie by bolo slovo vyslovovať podľa toho, ako je napísané.
124. **Jazykový *logicizmus (2a)** – na *mikroúrovni* presvedčenie, že „logické“ jazykové formy, ktoré sú v súlade so zákonitostami myslenia, sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy, u ktorých je tento súlad iba čiastočný.
125. **Jazykový *majoritizmus (1a)** – presvedčenie, že v rámci určitej politickej jednotky (štátu, prípadne provincie alebo inak vymedzeného administratívneho celku) príslušníkom jazykovej väčšiny prislúchajú väčšie jazykové práva ako príslušníkom menšín alebo na druhej strane: je prirodzené, že jazykové menšiny nemajú také isté jazykové práva ako jazyková väčšina.
126. **Jazykový *maternizmus (1a)** – presvedčenie, že tá jazyková varieta, ktorú si hovoriaci osvojil ako materinský jazyk, je výnimočne hodnotná aj z jazykového hľadiska, jednak pre svoj prirodzený charakter, jednak preto, že každý hovoriaci má na svoj materinský jazyk obzvlášť silnú väzbu.
127. **Jazykový *maximalizmus (1a)** – presvedčenie, že k efektívnej komunikácii je potrebná vysoká miera jazykovej kompetencie.
128. **Jazykový *meliorizmus (1a)** – presvedčenie, že jazyková a štylistická kvalita textu, ktorý je prekladom z iného jazyka, môže byť rovnako dobrá alebo hoci aj lepšia, ako je kvalita originálu, z ktorého bol preložený.
129. **Jazykový *mentalizmus (1a)** – presvedčenie, že existuje priama súvislosť medzi používaním jazykových foriem, ktoré sa považujú za nesprávne a medzi mentálnymi schopnosťami hovoriacich, čiže používanie nesprávnych jazykových foriem svedčí o nižšej inteligencii hovoriacich.
130. **Jazykový *minimalizmus (1a)** – presvedčenie, že (v kontexte viacjazyčnosti) aj nízka úroveň jazykovej kompetencie môže zabezpečiť efektívnu komunikáciu.
131. **Jazykový *minoritizmus (1a)** – presvedčenie, že v rámci tej-ktorej politickej jednotky (štátu, príp. provincie alebo inak vyčleneného administratívno-správneho celku) je potrebné jazykové menšiny pozitívne diskriminovať, aby sa tak aspoň čiastočne kompenzovalo ich nevýhodné postavenie prameniace zo samotného faktu, že sú menšinami.
132. **Jazykový *modernizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že neologizmy predstavujú v jazyku mimoriadnu hodnotu, či už ide o nové jazykové formy (napr. slová, slovné spojenia, gramatické štruktúry a pod.), alebo o nové registre, žánre, typy textov, keďže vznikli ako reakcia na aktuálne potreby hovoriacich v danej dobe. Zástancovia tohto názoru podporujú používanie nových jazykových foriem a útvarov.
133. **Jazykový *modernizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti na *makroúrovni* presvedčenie, že novšie jazykové variety s menším počtom tradičných jednotiek nie sú o nič horšie ako archaickejšie variety. Na *mikroúrovni* je to presvedčenie, že novšie jazykové formy sú rovnako dobré ako tradičné formy.
134. **Jazykový *monitorizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že nielen na osvojenie, ale aj na používanie (štandardného) jazyka je potrebný vysoký stupeň uvedomenosti; na to, aby sme (štandardný) jazyk používali správne, je nevyhnutné venovať samotnému vyjadrovaniu veľkú pozornosť.
135. **Jazykový *monitorizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti na *makroúrovni* presvedčenie, že uvedomene používané jazykové variety sú *ab ovo* správnejšie ako tie, ktoré sa používajú nevedomene. Na *mikroúrovni* presvedčenie, že uvedomene používaná jazyková forma je *ab ovo*

správnejšia než tá, ktorá sa používa nevedomene.

- 136. Jazykový *monoforizmus (2b)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že z dvoch alebo viacerých jazykových foriem s rovnakým významom, resp. s rovnakou funkciou iba jedna je správna, ostatné sú nutne nesprávne, alebo aspoň menej správne.
- 137. Jazykový *monolingvizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že prirodzeným stavom pre jednotlivca aj pre komunitu je jednojazyčnosť; dvoj- a viacjazyčnosť je nezvyklý, ba až deviantný jav. Z tohto dôvodu je jednojazyčný hovoriaci vzorom, s ktorým sa majú porovnávať jazykové vedomosti viacjazyčných hovoriacich; podobne majú slúžiť ako vzor jazykové pomery v jednojazyčných komunitách, v porovnaní s ktorými sú viacjazyčné usporiadania problematické.
- 138. Jazykový *monolingvizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že jazykové variety používané jednojazyčnými hovoriacimi sú *ab ovo* hodnotnejšie a správnejšie ako tie, ktoré používajú dvoj- a viacjazyční hovoriaci. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy nachádzajúce sa v jazykových variantach používaných jednojazyčnými hovoriacimi sú *ab ovo* hodnotnejšie a správnejšie ako tie, ktoré sa vyskytujú len v jazykových variantach používaných dvoj- alebo viacjazyčnými hovoriacimi.
- 139. Jazykový *moralizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že existuje súvislosť medzi používaním nesprávnych jazykových foriem a morálkou hovoriacich, čiže používanie takých jazykových foriem, ktoré sú považované za nesprávne, je problematické aj z etického hľadiska; pravidelné používanie takýchto jazykových foriem svedčí o morálnom deficite hovoriaceho.
- 140. Jazykový *moralizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že spôsob, akým používajú jazyk jednotlivci alebo spoločenské skupiny, ktoré sú z morálneho aspektu hodnotené negatívne, resp. jazykové variety charakteristické pre takýchto jednotlivcov a spoločenské vrstvy (napr. slang), sú *ab ovo* horšie ako tie, ktoré sú charakteristické pre jednotlivcov a spoločenské vrstvy, ktoré sú z morálneho aspektu hodnotené pozitívne. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazyková forma, ktorej sa pripisuje atribút morálnosti, je *ab ovo* správnejšia ako jazyková forma vnímaná z morálneho hľadiska negatívne.
- 141. Jazykový *multilingvizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že pre jednotlivca aj pre komunitu je prirodzeným stavom viacjazyčnosť, pretože viac než polovica ľudí na svete je dvoj- alebo viacjazyčná. Preto nie je správne porovnávať spôsob vyjadrovania sa dvoj- a viacjazyčných ľudí s vyjadrovaním sa jednojazyčných hovoriacich; vzorom majú byť jazykové pomery v dvoj- a viacjazyčných komunitách, v porovnaní s ktorými sú jednojazyčné usporiadania problematické.
- 142. Jazykový *multilingvizmus¹ (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že jazykové variety používané multilingválnymi hovoriacimi sú rovnako hodnotné a správne ako variety používané jednojazyčnými hovoriacimi. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy vyskytujúce sa v jazykových variantach používaných viacjazyčnými hovoriacimi sú rovnako hodnotné a správne ako jazykové formy nachádzajúce sa iba v jazykových variantach používaných jednojazyčnými hovoriacimi.
- 143. Jazykový *multilingvizmus² (2a)** – presvedčenie politikov a odborníkov Rady Európy, podľa ktorého je v Európe každý človek viacjazyčný: jednak preto, lebo väčšina ľudí na určitej úrovni pozná jeden alebo viac cudzích jazykov, jednak preto, lebo aj v rámci jedného jazyka používajú viac dialektov, registrov, štýlových variet atď.
- 144. Jazykový *nacionalizmus (1a)** – presvedčenie ľudí patriacich k určitému etnickému spoločenstvu, že ich jazyk je vyspelejší, hodnotnejší, lepší, krajší atď. ako iné jazyky, a preto je odôvodnené ho rozširovať na úkor iných jazykov, či už v rámci jedného štátu alebo v medzinárodnom meradle.
- 145. Jazykový *nativizmus (1b)** – presvedčenie, že jazyk je „vlastníctvom“ rodených hovoriacich: len oni si ho dokážu „dokonale“ osvojiť a používať, len oni sú schopní vnímať napr. jemné významové alebo štylistické rozdiely medzi alternatívnymi formami nachádzajúcimi sa v jazykovom

- systeme. Rodení hovoriaci sú akoby „jazykí experti“, disponujú takými vedomosťami, aké ostatní hovoriaci nemôžu nadobudnúť. Vzťah iných hovoriacich k danému jazyku je úplne odlišný.
- 146. Jazykový *naturalizmus (2b)** – presvedčenie, že jazykové formy založené na prirodzenom vzťahu označujúceho a označovaného, teda tie, v ktorých medzi označujúcim a označovaným vzťah nie je (celkom) aritrárny, sú zvlášť hodnotné; jazyky a jazykové variety, ktoré obsahujú takéto formy vo väčšom počte, sú hodnotnejšie ako iné jazyky a jazykové variety.
- 147. Jazykový *naturizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že prirodzenosť prehovoru je absolútnou hodnotou, prirodzenejší spôsob používania jazyka, resp. prirodzenejšie variety sú *ab ovo* hodnotnejšie ako menej prirodzené. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré sa hovoriacim zdajú byť prirodzenejšie, sú *ab ovo* hodnotnejšie ako tie, ktoré sa im nezdujú byť až také prirodzené.
- 148. Jazykový *necesizmus (1a)** – ako všeobecná jazyková ideológia presvedčenie, že v jazyku existujú zbytočné, a práve preto *ab ovo* nesprávne jazykové formy; nie všetky varianty s rovnakým denotatívnym významom sú potrebné, niektoré môžu byť aj zbytočné.
- 149. Jazykový *necesizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na mikroúrovni* presvedčenie, že z dvoch alebo viacerých synonymných jazykových foriem iba jedna je potrebná a správna (tá, ktorá je tradičná, kodifikovaná, štandardná), ostatné, neskoršie vzniknuté formy sú zbytočné, a preto aj menej správne alebo nesprávne.
- 150. Jazykový *neutralizmus (1b)** – presvedčenie, že jazykové zmeny vo všeobecnosti nemožno hodnotiť ako výhodné alebo nevýhodné, pozitívne alebo negatívne. V radikálnejšej forme aj presvedčenie, že vedomé ovplyvňovanie jazykových zmien je problematické.
- 151. Jazykový *normalizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že prehovory, ktoré obsahujú prirodzené, obvyklé, rozšírené a v tomto zmysle pravidelné (teda „normálne“) jazykové formy sú *ab ovo* správne. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že prirodzené, obvyklé, rozšírené a v tomto zmysle pravidelné (teda „normálne“) jazykové formy sú *ab ovo* správne.
- 152. Jazykový *obscenizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že prehovory, ktoré obsahujú obscénne výrazy, sú *ab ovo* horšie ako prehovory, v ktorých sa takéto výrazy nevyskytujú. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že obscénne slová ako jazykové formy sú *ab ovo* horšie ako iné slová, ich používanie je bez ohľadu na komunikačnú situáciu prehreškom proti jazykovej správnosti.
- 153. Jazykový *okcidentalizmus (1a)** – presvedčenie, že jazykové ideológie, prístupy k jazykovým otázkam, jazykové hodnoty a ich systémy príznačné pre tzv. západné spoločnosti (v užšom zmysle Západnú Európu a Severnú Ameriku, v širšom zmysle aj Severnú, Strednú a Južnú Európu, Austráliu, Nový Zéland) sú univerzálne platné na celom svete.
- 154. Jazykový *oligolingvizmus (1a)** – presvedčenie, že mnohojazyčnosť je nevýhodný stav, niečo ako jazykový chaos, a preto krajiny, v ktorých sa hovorí veľmi veľkým množstvom jazykov (napr. mnohé africké krajiny) by sa mali usilovať obmedziť počet oficiálne uznaných a podporovaných jazykov.
- 155. Jazykový *omnilingvizmus (1b)** – presvedčenie, že viacjazyčnosť je univerzálny jav. Neexistujú jednojazyční ľudia, každý je viacjazyčný v takom alebo onakom zmysle slova: buď pozná viacero jazykov, alebo pozná v rámci jedného jazyka viac jazykových variet (dialektov, registrov, štýlových variet), okrem toho používa aj iné semiotické systémy.
- 156. Jazykový *onoetatizmus (1a)** – *ohľadom osobných mien* presvedčenie, že jazyková forma osobného mena – priezviska a krstného mena – občana má byť v zhode s jazykom štátotvorného etnika. Ak táto zhoda chýba, štátne orgány majú právo zmeniť meno občana hoci aj bez jeho súhlasu.
- 157. Jazykový *onoetatizmus (1a)** – *ohľadom zemepisných názvov* presvedčenie, že jazyková forma mien obcí, miest, regiónov, administratívnych celkov, ba aj rôznych zemepisných objektov má byť v zhode s jazykom štátotvorného etnika. Ak táto zhoda chýba, štátne orgány majú právo zmeniť zemepisné mená hoci aj bez súhlasu obyvateľov danej obce, mesta, regiónu.
- 158. Jazykový *onofetizmus (1a)** – presvedčenie, že význam všeobecného mena, z ktorého po-

chádza osobné meno človeka – najmä jeho krstné meno – má vplyv na osud človeka.

- 159. Jazykový *onoidentizmus (1b)** – *ohľadom osobných mien* presvedčenie, že jazyková forma osobného mena – priezviska a krstného mena – má byť v zhode s identitou danej osoby, čiže je správne, ak osobné meno má takú jazykovú formu, s akým jazykom sa daná osoba stotožňuje (napr. ktorý jazyk považuje za svoj materinský). Hovoriaci výberom mena – ak ho nedeterminujú externé činitele – vyjadruje aj svoju jazykovú identitu.
- 160. Jazykový *onoidentizmus (1b)** – *ohľadom zemepisných názvov* presvedčenie, že jazyková forma mien obcí, miest, regiónov, administratívnych celkov, ba aj rôznych zemepisných objektov má byť v zhode s identitou obyvateľstva danej obce, mesta, regiónu alebo štátu, čiže je správne, ak tieto druhy zemepisných názvov majú takú jazykovú formu, akým jazykom hovorí autochtónne alebo štátotvorné obyvateľstvo danej obce, mesta, regiónu. Úrady, ktoré rozhodujú o oficiálnych formách zemepisných názvov, výberom jazykovej formy mena – ak ju nedeterminujú externé činitele – vyjadrujú aj jazykovú identitu obyvateľov obce, regiónu alebo štátu.
- 161. Jazykový *opulizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že jazykové zmeny, ktoré vedú k vzniku nových foriem v jazyku, sú pozitívne, pretože nové jazykové formy vnikajúce do jazyka ho vždy obohacujú, jazyková variabilita je vždy výrazom bohatstva daného jazyka. V medzijazykovom kontexte presvedčenie, že jazyková rôznorodosť – či už vo svetovom meradle, alebo v rámci jedného štátu či regiónu – je pozitívnym javom, jedným zo zdrojov kultúrneho a jazykového bohatstva daného regiónu.
- 162. Jazykový *opulizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na mikroúrovni* presvedčenie, že nové jazykové formy sú *ab ovo* správne, nakoľko obohacujú jazyk, bez ohľadu na to, či zaplňajú nejakú medzeru.
- 163. Jazykový *organicizmus (1b)** – presvedčenie, že jazyk sa podobá na organizmy živej prírody, má podobné prejavy ako živé organizmy, napr. má svoj zrod, vývoj („rozkvet“), úpadok, smrť; jazyky tvoria rodiny, rozvetvujú sa; o jazyky sa treba starať, zušľachťovať ich atď.
- 164. Jazykový *originalizmus (2a)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že z etymologického hľadiska prvotné (alebo predpokladané najstaršie) zvukové podoby alebo významy sú *ab ovo* správnejšie ako neskoršie, resp. tie, ktoré sa od prvotných tvarov alebo významov výraznejšie líšia.
- 165. Jazykový *ortografizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že dodržiavanie pravidiel pravopisu je základnou požiadavkou kladenou na písomný prejav. Je veľmi dôležité, aby si všetci osvojili tieto pravidlá a aplikovali ich pri písaní akéhokoľvek typu textu.
- 166. Jazykový *ortografizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že písané jazykové prejavy, ktoré vyhovujú pravidlám pravopisu sú *ab ovo* lepšie, vyhovujúcejšie ako tie, ktoré obsahujú pravopisné chyby. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že tvarové a výslovnostné varianty, ktoré vyhovujú pravidlám pravopisu sú *ab ovo* aj jazykovo správnejšie ako tie, ktoré sú mimo pravopisnej kodifikácie.
- 167. Jazykový *patriotizmus (1a)** – presvedčenie, že používanie jazyka samo o sebe, nezávisle od obsahu prehovoru, môže byť vlasteneckým alebo naopak, nevlasteneckým počinom, môže byť prospešné alebo naopak, môže škodiť národu, t. j. existujú jazykové formy, ktorých použitie možno považovať za prejav vlastenectva alebo naopak, za prejav nedostatku vlasteneckého citenia; použitie určitých jazykových foriem je v súlade so záujmami národa, kým použitie iných foriem je proti záujmom národa, môže škodiť národu.
- 168. Jazykový *pedagogizmus (1a)** – presvedčenie, že výučba materinského jazyka, jazykový manažment, resp. jazykové poradenstvo budú úspešné vtedy, keď sa spoja s etickou výchovou.
- 169. Jazykový *pekuliarizmus (1b)** – presvedčenie, že bilingválni hovoriaci sú kategóriou samou osebe, z jazykového hľadiska sa zásadne líšia od monolingválnych hovoriacich, preto za žiadnych okolností nie je opodstatnené ich porovnávať.
- 170. Jazykový *percepcionizmus (2b)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že zrozumiteľnejšie prehovory sú *ab ovo* hodnotnejšie ako menej zrozumiteľné. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že zrozumiteľnejšia jazyková forma je *ab ovo* hodnotnejšia ako tá, ktorá je menej zrozumiteľná.

- 171. Jazykový *perfekcionizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že náročnosť pri výbere slov, starostlivá, kultivovaná štylizácia a uplatňovanie pravidiel jazykovej správnosti sú základnými požiadavkami kladenými na používanie jazyka, nezávisle od konkrétnej komunikačnej situácie.
- 172. Jazykový *perfekcionizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že „prácne“, čiže pozornejšie, starostlivejšie sformované jazykové prejavy (ktoré sa napr. dajú jednoznačne priradiť k určitej jazykovej variete, ktoré obsahujú málo zmiešaných jazykových foriem, ktoré sú esteticky príťažlivé, ktoré sú z hľadiska odbornosti presné a pod.) sú *ab ovo* hodnotnejšie ako „menej prácne“ jazykové prejavy, vytvorenie ktorých si vyžaduje menej mentálneho úsilia. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy charakteristické pre „náročný“ prehovor sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy charakteristické pre menej „náročný“ prehovor.
- 173. Jazykový *performancionizmus (1b)** – presvedčenie, že novšie, do tradičného jazykového systému menej zapadajúce, z puristického hľadiska nežiaduce jazykové formy nie sú súčasťou jazykového systému („langue“), aj keď sa pravidelne vyskytujú v konkrétnych prehovoroch (v úze, v „parole“).
- 174. Jazykový *perikulizmus (1a)** – presvedčenie, že na (národný) jazyk číhajú rôzne nebezpečenstvá, preto je potrebné ho ochraňovať a zveľaďovať.
- 175. Jazykový *personalizmus (2b)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že neosobný štýl (spojený napr. s frekventovaným používaním trpného rodu) je *ab ovo* negatívny javom. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré priamo neukazujú na pôvodcu deja, sú *ab ovo* horšie ako tie, ktoré na neho jednoznačne ukazujú.
- 176. Jazykový *platonizmus (1a)** – presvedčenie, že každý jazyk má svoju ideálnu podobu, ktorá existuje akoby nezávisle od podôb, v akých sa jazyk vyskytuje v skutočných prehovoroch. Správnosť tej-ktorej jazykovej formy teda nezávisí od toho, nakoľko je frekventovaná a kto ju používa.
- 177. Jazykový *plebejizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že jazyková prax menej vzdelaných spoločenských vrstiev je *ab ovo* hodnotnejšia, lepšia, správnejšia ako jazyková prax vzdelanejších. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré používajú menej vzdelané spoločenské vrstvy, sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy používané vzdelanejšími.
- 178. Jazykový *pluralizmus (1a)** – presvedčenie, že jazyková a varietová rôznorodosť, ako aj jazyková variabilita je pozitívnym fenoménom. Preto zástancovia tejto ideológie uprednostňujú jazykovú a varietovú rôznorodosť, ako aj jazykovú variabilitu pred jazykovou jednodielnosťou.
- 179. Jazykový *pluricentrizmus (1a)** – presvedčenie, že v niektorých jazykových spoločenstvách štandardný jazyk má v jednotlivých krajinách, kde sa používa, svoje variety, tzv. štátne variety. Tieto sa od seba v menšej miere líšia, ale v rámci jednej krajiny sú relatívne jednotné. Tento stav je dôsledkom toho, že sa štandardná varieta daného jazyka používa vo viacerých krajinách v rôznych funkciách vo verejnom živote.
- 180. Jazykový *plurilingvizmus (1a)** – presvedčenie, že mnohojazyčnosť a mnohovarietovosť je prirodzeným stavom, pre ktorý je charakteristické, že hovoriaci používajú aj v rámci jedného prehovoru viaceré jazyky, variety, ba dokonca sa uchýlia k iným semiotickým systémom, ak to považujú za potrebné.
- 181. Jazykový *plurionomizmus (1b)** – presvedčenie, že jedna a tá istá osoba, geografický objekt, terénny objekt, obec, mesto, inštitúcia atď. môže mať aj viac (úradných) mien. Preto je možné, dokonca vo viacjazyčných regiónoch potrebné vlastné mená prekladať do iných jazykov.
- 182. Jazykový *polylingvizmus (1b)** – presvedčenie, že hovoriaci, keď komunikujú, nepoužívajú jazyky, ale tzv. jazykové črty, čiže jazykové jednotky (napr. slová, syntagmy, fonémy, fonetické vlastnosti) a tzv. pravidelnosti („pravidlá“), na základe ktorých sa jazykové jednotky spájajú do väčších celkov.
- 183. Jazykový *postmodernizmus (1a)** – presvedčenie, že postmodernizmus ako spoločenský a kultúrny fenomén má svoje paralely aj v jazykoch postmoderných spoločenstiev a prejavuje sa

najmä v uvoľňovaní sa jazykových noriem a v slobodnejšom používaní jazykových foriem pochádzajúcich z iných jazykových variet a jazykov.

184. **Jazykový *potentizmus (1a)** – presvedčenie, že profesionálni jazykovedci sú schopní vďaka svojim poznatkom o jazykovom systéme riadiť jazykové procesy na základe „záujmov jazyka“, čiže majú schopnosť vyvolať jazykové zmeny.
185. **Jazykový *preskriptivizmus (1a)** – presvedčenie, že k tomu, aby sa dalo ovplyvňovať používanie jazyka, je potrebné, aby boli pravidlá štandardnej variety predpísané ako povinné a aby bolo možné požadovať od členov rečového spoločenstva – či už všeobecne alebo v určitých rečových situáciách, aby tieto pravidlá rešpektovali.
186. **Jazykový *primordializmus (1a)** – presvedčenie, že historicky prvý jazyk na svete má výnimočnú hodnotu, je nadradený všetkým ostatným jazykom. Táto ideológia sa prejavuje v snahe niektorých jazykových spoločenstiev vydávať svoj vlastný jazyk za najstarší na svete (v židovsko-kresťanskej kultúre jazyk, ktorým hovorili v raji).
187. **Jazykový *progresizmus (1a)** – presvedčenie, že v moderných spoločenstvách nevyhnutnou podmienkou spoločenského napredovania je ovládanie a používanie štandardnej variety jazyka, tak na úrovni celej spoločnosti, ako aj na úrovni jednotlivca.
188. **Jazykový *protektivizmus (1a)** – presvedčenie, že určité jazyky (napr. menšinové jazyky) alebo variety (napr. nárečia alebo štandardná varieta) potrebujú byť neustále ochraňované. Sem patrí aj presvedčenie, že národný jazyk k tomu, aby mohol normálne fungovať, potrebuje permanentnú ochranu, a to nezávisle od jazykovo-politickej situácie, v ktorej sa nachádza: jazykovo-politickými a kodifikačnými opatreniami treba podporovať jeho zdravý rozvoj, treba ho ochraňovať pred nebezpečenstvami, ktoré naň číhajú. *Na mikroúrovni* je jazykovým protektivizmom presvedčenie, že existujú konkrétne jazykové formy, ktoré treba ochraňovať, napr. preto, aby ich nevytláčili iné jazykové formy.
189. **Jazykový *purizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že spôsob vyjadrovania sa, ktorý uprednostňuje jazykové formy domáceho pôvodu je *ab ovo* hodnotnejší (aj správnejší) ako ten, v ktorom je veľa prevzatých a kalkovaných foriem. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy domáceho pôvodu *ab ovo* správnejšie ako tie, ktoré sú prevzaté alebo kalkované z iných jazykov.
190. **Jazykový *racionalizmus (1a)** – presvedčenie, že jazykové štruktúry sú v mysliach ľudí determinované kognitívnymi štruktúrami, čiže slová a gramatické formy vznikajú preto, aby sme vedeli vyjadriť svoje (už existujúce) myšlienky; z toho vyplýva, že slová (významy) a gramatické formy sa dajú odvodiť od mentálnych procesov. Z tohto presvedčenia pramení očakávanie, že jazykový systém bude v súlade so zákonitostami ľudského myslenia, čiže bude „logický“.
191. **Jazykový *radicizmus (1a)** – presvedčenie, že domáce slová v jazyku majú pôvod v tzv. koreňoch, v ktorých je medzi zvukovou podobou a významom organické spojenie, čiže ich spojenie nie je arbitrárne.
192. **Jazykový *redundantizmus (2a)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že redundantné jazykové formy sú *ab ovo* menej správne, ako tie, ktoré nie sú redundantné a podobne: menej redundantné formy sú *ab ovo* správnejšie ako tie, ktoré sú redundantnejšie.
193. **Jazykový *regionalizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že areálové zblížovanie jazykov je výhodnou jazykovou zmenou z hľadiska regionálnej interetnickej komunikácie, preto ho treba podporovať hoci aj kodifikačnými prostriedkami; prívrženci tohto presvedčenia sa usilujú uľahčiť interetnickú komunikáciu v rámci viacjazyčného (väčšinou medzinárodného) regiónu napr. zladeným rozvíjaním odbornej terminológie.
194. **Jazykový *regionalizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že jazyky, ktoré vo väčšom medzinárodnom regióne plnia funkciu *lingua franca*, sú zvlášť hodnotné. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré sa nachádzajú vo viacerých susediacich jazykoch, resp. majú v týchto jazykoch paralely, sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy špecifické pre ten-ktorý jazyk.
195. **Jazykový *regulizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že spájanie

prvkov jazykového systému do väčších jednotiek je riadené prísnymi pravidlami.

- 196. Jazykový *regulizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že prehovor, ktorý je v súlade s gramatickými a inými pravidlami jazyka, je *ab ovo* správnejší ako ten, ktorý nie je v zhode s prísnymi pravidlami sformulovanými v gramatikách a iných príručkách. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazyková forma, ktorá je v zhode s gramatickými a inými pravidlami, je *ab ovo* správnejšia ako tá, ktorá nie je v súlade s prísnymi pravidlami sformulovanými v gramatikách a iných príručkách.
- 197. Jazykový *reifikacionizmus (1b)** – presvedčenie, že jazyky aj jazykové variety sú akoby fyzické entity, ktoré sa dajú od seba dobre odlíšiť a spočítať, ktoré existujú nezávisle od hovoriacich, ktoré dokážu o. i. medzi sebou „vstúpiť do interakcie“, „vzájomne sa ovplyvňovať“, byť spoločensky a územne „členenými“ atď.
- 198. Jazykový *rekonštrukcionizmus (2b)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že ak sa ku kmeňu toho istého slova koncovky pripájajú rôznym spôsobom (keďže kmeň slova má viaceré podoby), spo medzi alternatívnych skloňovaných alebo časovaných foriem je najsprávnejšia tá, z ktorej je možné kmeň najľahšie, najjednoduchšie rekonštruovať.
- 199. Jazykový *rekreacionizmus (1b)** – presvedčenie zdôrazňujúce aktívny vzťah hovoriaceho k jazyku: hovoriaci sa síce prispôsobuje existujúcemu systému pravidiel v jazyku, keď ho používa, ale súčasne ho vždy aj znovuvytvára podľa svojho momentálneho duševného rozpoloženia a podľa svojich potrieb.
- 200. Jazykový *relativizmus (1b)** – v prísnejšej forme presvedčenie, že konkrétny jazyk so svojimi špecifickými formami, ktoré sú iba jemu vlastné, determinuje spôsob myslenia a poznania v jazykovej komunite, ktorá ho používa. V menej prísnej forme presvedčenie, že jazyk ovplyvňuje, aj keď nedeterminuje, spôsob myslenia jazykovej komunity.
- 201. Jazykový *relinkvizmus (1b)** – presvedčenie, že jazykové zmeny považované za nevhodné – najmä tie, ku ktorým dochádza pod vplyvom cudzích jazykov – môžu viesť k jazykovej atrícii a následne k „opusteniu“ jazyka hovoriacimi, t. j. k jazykovej asimilácii.
- 202. Jazykový *rudizmus (1a)** – presvedčenie, že používanie nárečia alebo iných variet obsahujúcich neštandardné jazykové formy, svedčí o nekultivovanosti, ordinárnosti až neokrôchanosti hovoriaceho.
- 203. Jazykový *ruralizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že dedinské, neškolené obyvateľstvo zachováva „rýdzejší“, „správnejší“, „krajší“ jazyk, preto dialekty sú *ab ovo* hodnotnejšie ako iné jazykové variety, napr. ako „umelý“ a/alebo cudzo znejúci spisovný jazyk. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové variety (dialekty) používané neškolenými dedinčanmi sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy používané školenými mešťanmi (a dedinčanmi).
- 204. Jazykový *sakralizmus (1a)** – ako všeobecnejšia ideológia presvedčenie, že určité jazyky a jazykové variety, resp. jazykové formy sú v očiach niektorých božstiev a ich nasledovateľov nábožensky mimoriadne hodnotné, alebo majú až božské vlastnosti, preto je ich používanie zároveň čin, ktorý sa danému božstvu páči.
- 205. Jazykový *sakralizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že jazyky a jazykové variety považované za posvätné predstavujú aj z jazykového hľadiska výnimočnú hodnotu, ich používanie je – aspoň v náboženskom kontexte – vhodnejšie ako používanie iných jazykov a variet. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že špecifické jazykové formy nachádzajúce sa v jazykoch považovaných za posvätné sú – aspoň v náboženskom kontexte – *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy bez sakrálnej hodnoty.
- 206. Jazykový *semilingvizmus (1a)** – presvedčenie, že nesprávny spôsob bilingválnej výchovy môže mať za následok, že dvojazyční hovoriaci ani jeden zo svojich jazykov neovláda na „úrovni materinského jazyka“, jeho jazyková kompetencia je v oboch jazykoch nedostatočná.
- 207. Jazykový *sexizmus (1a)** – presvedčenie, že v ľudských jazykoch sa vyskytuje množstvo jazykových foriem, v ktorých sa odzrkadľuje negatívny postoj voči ženám, čiže nerovnoprávnosť žien je určitým spôsobom zakódovaná do jazykového systému. K tomu, aby sa toto zmenilo, môže byť

potrebné vytvoriť nové jazykové formy, ktoré odzrkadľujú rovnoprávnosť žien.

- 208. Jazykový *simplicizmus (2b)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že jednoduchosť prehovoru je absolútnou hodnotou. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy s jednoduchšou štruktúrou sú *ab ovo* správnejšie ako komplikovanejšie formy.
- 209. Jazykový *singularizmus (1a)** – presvedčenie, že jazyk vlastný danému jazykovému spoločenstvu je jedinečný, výrazne sa líši od ostatných jazykov, má celkom špecifickú štruktúru a slovnú zásobu, je odolný voči cudzím vplyvom atď. (ak sa predsa podrobí cudziemu vplyvu, je to veľký problém, poukazuje to na jeho úpadok). Táto ideológia je niekedy sprevádzaná presvedčením, že vlastný jazyk je zdrojom mnohých (alebo všetkých) jazykov sveta.
- 210. Jazykový *situacionizmus (1b)** – presvedčenie, že vhodnosť jazykových foriem možno adekvátne posúdiť len v kontexte danej komunikačnej situácie.
- 211. Jazykový *skriptizmus (2b)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že písané jazykové produkty sú *ab ovo* lepšie, hodnotnejšie, správnejšie ako hovorené. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že písané jazykové formy sú *ab ovo* správnejšie ako hovorené. Táto ideológia sa prejavuje v snahe, aby sa normy písaného jazyka uplatňovali aj v hovorenej reči.
- 212. Jazykový *spontaneizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že spontánne vzniknuté, prirodzené jazyky a jazykové variety sú *ab ovo* hodnotnejšie ako umelé jazyky alebo ako jazykové variety vedome vytvorené v procese jazykového manažmentu (akým je napr. aj štandardný jazyk v mnohých spoločenstvách). *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré spontánne vznikajú v jazykovej praxi, v komunikácii laických hovoriacich, sú *ab ovo* správnejšie ako jazykové formy umelo vytvorené zveľaďovateľmi jazyka či odborníkmi v rôznych vedných odboroch a profesiách.
- 213. Jazykový *stabilizmus (1a)** – presvedčenie, že dôležitou vlastnosťou jazyka – najmä štandardného – je (pružná) stabilita. (Relatívnu) ustálenosť jazykových foriem je potrebné zabezpečiť aj kodifikačnými prostriedkami, brzdením spontánnych zmien, inak hrozí, že v reči rozličných generácií, resp. rozličných spoločenských vrstiev vzniknú neúnosne veľké jazykové rozdiely, ktoré môžu sťažovať porozumenie.
- 214. Jazykový *suficientizmus (1a)** – presvedčenie, že jazyk daného jazykového spoločenstva je taký bohatý a rozvinutý, že nie je odkázaný na to, aby z iných jazykov preberal jazykové formy alebo štruktúrne vzorce.
- 215. Jazykový *superdiverzizmus (1a)** – presvedčenie, že dnešná jazyková situácia niektorých moderných západoeurópskych a severoamerických regiónov, obzvlášť (veľko)miest sa výrazne líši od situácie v predošlom období: v posledných desaťročiach v dôsledku migračných procesov, ako aj komunikácie sprostredkovannej počítačom (a mobilným telefónom, ktorý sa stáva minipočítačom) vznikla jazyková rôznorodosť a variabilita predtým neslýchaných rozmerov. Na jej opis sa tradičné metódy (socio)lingvistickej deskripcie nezdajú byť vhodné.
- 216. Jazykový *suverenizmus (1a)** – presvedčenie, že podobne, ako národný štát uplatňuje svoju národnú suverenitu na svojom území, je potrebné uplatňovať aj v štátnom jazyku tzv. jazykovú suverenitu, a to nielen s ohľadom na daný (štátny) jazyk, ale aj s ohľadom na menšinové jazyky používané na území daného štátu. Tak napríklad v mene jazykovej suverenity je možné určovať, akým spôsobom sa majú v menšinových jazykoch používať vlastné mená alebo dokonca aj výpožičky zo štátneho jazyka.
- 217. Jazykový *syntetizmus (2b)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že stručnosť prehovoru (pri obsahovej totožnosti) je absolútnou hodnotou. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že syntetické jazykové formy sú *ab ovo* správnejšie ako analytické.
- 218. Jazykový *systemizmus (2a)** – *na mikroúrovni* presvedčenie, že „systémové“ jazykové formy, t. j. také, ktoré sú v jazykovom systéme lepšie zakotvené a tvoria harmonický celok s tradičným súborom jazykových foriem, sú *ab ovo* správnejšie ako formy „nesystémové“, t. j. také, ktoré majú v rámci daného jazyka menej paralel, resp. majú paralely skôr v iných jazykoch.
- 219. Jazykový *štandardizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že štan-

dardná varieta jazyka má výnimočné postavenie, je nezastupiteľným prostriedkom získavania vzdelanosti, je najdôležitejšou varietou, z jazykového hľadiska je vyspelejšou ako iné variety, je meradlom správnosti, je nevyhnutná pre spoločenský vzostup, preto je elementárnym záujmom každého človeka jej osvojenie a používanie.

- 220. Jazykový *štandardizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že štandardná varieta jazyka je *ab ovo* hodnotnejšia, nadradená, vyvinutejšia, lepšia, ba aj krajšia ako ostatné variety. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že štandardné jazykové formy sú *ab ovo* správnejšie ako formy patriace k iným varietam. Zástancovia štandardizmu nazývajú „normou“ normu štandardnej variety, a kladú ju nad normy všetkých ostatných variet.
- 221. Jazykový *štrukturalizmus (1b)** – presvedčenie, že medzi jazykmi sveta sú z hľadiska ich jazykovo-štrukturalných vlastností kvalitatívne rozdiely; existujú z jazykového hľadiska dokonalejšie a menej dokonalé jazyky. Miernejšou podobou tohto presvedčenia je myšlienka, že niektoré jazyky lepšie plnia určité funkcie ako iné jazyky.
- 222. Jazykový *totemizmus (1a)** – presvedčenie, že štandardná varieta reprezentuje celý jazyk, čiže z úzkeho vzťahu medzi jazykom a etnikom či národom potom vyplýva, že reprezentuje aj samotný národ. Preto sú prehrešky voči jazykovej správnosti (takmer) prečinom proti národu.
- 223. Jazykový *translatabilizmus (1b)** – presvedčenie, že jazyky sú vo vzťahu vzájomnej preložiteľnosti, čiže pojmový obsah, ktorý je kódovateľný v jednom jazyku, možno dokonale vyjadriť aj jazykovými formami iného jazyka.
- 224. Jazykový *unicentrizmus (1a)** – presvedčenie, že aj štandardná varieta je, resp. mala by byť jednotná aj v prípade jazykov, ktoré sa používajú vo viacerých krajinách vo verejných funkciách. To, že sa daný jazyk používa v rôznych krajinách na verejnosti, nie je dostatočným dôvodom na to, aby sa počítalo s existenciou od seba sa odlišujúcich štátnych variet štandardného jazyka.
- 225. Jazykový *unionizmus (1b)** – presvedčenie, že jedna a tá istá osoba, geografický objekt, terénny objekt, obec, mesto, inštitúcia atď. môže mať iba jedno (úradné) meno. Preto nie je správne – dokonca podľa niektorých ani nie je možné – určité druhy vlastných mien prekladať do iných jazykov.
- 226. Jazykový *univerzalizmus (1a)** – v *medzijazykovej relácii* presvedčenie, že štátny jazyk je spoločným vlastníctvom všetkých obyvateľov štátu, je neutrálnym prostriedkom jazykovej komunikácie, ktorý spája všetkých občanov; vo *vnútrojazykovom kontexte* presvedčenie, že štandardná varieta je spoločným vlastníctvom všetkých nositeľov daného jazyka, zo spoločenského hľadiska je neutrálnym komunikačným prostriedkom.
- 227. Jazykový *urbanizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že mestské jazykové variety sú *ab ovo* hodnotnejšie ako dedinské. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy používané obyvateľmi miest sú *ab ovo* hodnotnejšie ako jazykové formy používané dedičanmi.
- 228. Jazykový *utopizmus (1a)** – presvedčenie, že jazyk prechádza neustálym procesom zdokonaľovania, preto jazykové zmeny celkovo možno charakterizovať ako vývoj k lepšiemu jazyku.
- 229. Jazykový *uzualizmus (2a)** – *na makroúrovni* presvedčenie, že rozšírenejšie jazyky a jazykové variety sú z jazykového hľadiska *ab ovo* hodnotnejšie ako menej rozšírené. *Na mikroúrovni* presvedčenie, že rozšírenejšia jazyková forma (t. j. forma používaná na väčšom území, viacerými spoločenskými vrstvami, v početnejších jazykových situáciách, v početnejších jazykových kontextoch a pod.) je *ab ovo* správnejšia ako menej rozšírená, menej frekventovaná jazyková forma.
- 230. Jazykový *variabilizmus (1a)** – ako všeobecnejšia jazyková ideológia presvedčenie, že existencia jazykových foriem s totožným denotatívnym významom je pozitívny jav. Varianty rozširujú vyjadrovacie možnosti hovoriacich, umožňujú im, aby okrem denotatívneho významu jemným spôsobom vyjadrili aj niektoré aspekty svojej identity, svoj postoj ku komunikovanej záležitosti atď.
- 231. Jazykový *variabilizmus (2a)** – ako ideológia jazykovej správnosti *na makroúrovni* presvedčenie, že používanie rôznych jazykových foriem s totožným denotatívnym významom je správnejšie ako šablónovitejší, jednotvárnejší spôsob prejavu.

- 232. Jazykový *varietizmus (1b)** – presvedčenie, že jazyk sa skladá z dobre odlišiteľných, spočítateľných jazykových variet, napr. z dialektov a registrov, ktoré sú v predstavách lingvistov, ale čiastočne aj laických hovoriacich akoby reálne existujúce fyzické entity. Podľa tohto názoru, keď ľudia hovoria, „používajú“ nie jazyk ako taký, ale niektorú konkrétnu jazykovú varietu.
- 233. Jazykový *verbizmus (2b)** – na *mikroúrovni* presvedčenie, že používanie slovíes je správnejšie ako používanie syntagiem, ktoré majú ako celok viac-menej totožný denotatívny význam ako samostatné sloveso, a v ktorých sa slovesný význam vyjadruje substantívom, ku ktorému sa pripája sloveso všeobecnejšieho významu. Ak existuje možnosť výberu, vždy je lepšie uprednostniť sloveso pred slovným spojením (napr. je lepšie povedať *skúmať* ako *realizovať výskum*).
- 234. Jazykový *vernacularizmus (1a)** – presvedčenie, ktorého prívrženci uprednostňujú autochtónne jazyky a jazykové variety pred inými jazykmi a jazykovými varietyami, napr. pred tými, ktoré v danom regióne nie sú pôvodnými, aj keď sú rozšírenejšie, funkčnejšie, používané ako *lingua franca*, takisto aj pred štandardnou varietyou; vychádzajú pritom z toho, že autochtónne jazyky a variety autenticky odrážajú lokálnu identitu hovoriacich, naproti tomu jazyky používané vo funkcii *lingua franca* alebo aj štandardné variety sú menej vhodné alebo nevhodné na vyjadrenie lokálnej identity.
- 235. Jazykový *vernacularizmus (2a)** – na *makroúrovni* presvedčenie, že materinský jazyk hodnoverne vyjadrujúci lokálnu identitu hovoriaceho je *ab ovo* hodnotnejší ako iné jazykové variety. Na *mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, s ktorými sa hovoriaci najviac stotožňujú, ktoré najlepšie vyjadrujú ich identitu, sú *ab ovo* hodnotnejšie ako iné jazykové formy.
- 236. Jazykový *vokabularizmus (2b)** – na *mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy, ktoré sa nachádzajú v slovníkoch (slúžiacich aj ako kodifikačné príručky) sú *ab ovo* správnejšie ako tie, ktoré sa nenachádzajú v týchto slovníkoch, resp. ak sa nachádzajú, sú označené ako menej správne, nesprávne, nespisovné a pod. K tejto ideológii môžeme priradiť aj presvedčenie, že slovo, ktoré sa v slovníkoch nevyskytuje, ani neexistuje, alebo ak predsa, tak je určite nesprávne.
- 237. Jazykový *žargonizmus (2a)** – na *makroúrovni* presvedčenie, že žargonizácia niektorej jazykovej variety je *ab ovo* negatívny jav. Na *mikroúrovni* presvedčenie, že jazykové formy typické pre žargonový jazykový prejav sú *ab ovo* horšie ako ich spisovné ekvivalenty.